MAGYAR

PROTESTANS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI

FIGYELMEZŐ.

HATODIK ÉVFOLYAM.

X^ik füzet. 1875. Október.

I.

A zsidóság fejlődése és az apokalyptikus irodalom.

(Vége.)

IV.

Ideje azonban, hogy egy tekintetet vessünk Ázsia nagy hatalmaira, azon politikai viszonyokra, melyektől függött magának a kis zsidóságnak sorsa is. A nagy perzsa birodalom, melyhez foghatót a világ addig nem ismert, Babylon meghóditása után még mintegy 200 évig állott fenn. Merész, hadra termett s az országlásban bölcs királyai a polgárosultság addig nem ismert fokát idézték elő a roppant birodalomban, a közlekedésre, közigazgatásra, bíróságra, tartományi főnökségre, kiváló gondot forditottak. A leigázott népet nem telepiték ki, mint a korábbi államok tevék, sem közvetlen belügyeibe avatkozni nem kivántak, vallások, közigazgatási formájok érintetlen maradt. A fökivánalom, melyet irányukban formáltak, abban állt, adják meg a rájuk vetett adót, állitsák ki katonái-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

kat, tartsák tiszteletben a perzsa tartományi főnököket és ne lázongjanak. Ha ezt teljesiték, még jó indulatot, rokonszenvet is találtak a perzsa udvarnál. Zsidóországban épen ugy, miként más leigázott tartományokban, vagy a föld kerekségén mindenütt a beati possidentes leghamarabb kibékült az idegen elnyomó hatalommal. Emez bennök támaszt, viszont ök a hatalom által tekintélyt, rangot, földi javakat nyertek. Bizonyára a zsidó főpapok sem képeztek kivételt s nagy okok volt rá, hogy a vallásos fejlödés által különben is előhozott „törvényszerü életet“ fentartassák, megbolygatni ne engedjék. A szádok párt, mint a későbbi történetek tanitnak, mindig nagy sulyt fektetett az uralkodókkal való jó egyetértésre, az udvarképességre.

Perzsiának Egyptom, Görögország, valamint Kelet-Ázsia egyes tartományai ellen folytatott hadjáratai s igy azon okok elősorolása is, melyek a nagy birodalomra erősitőleg vagy gyengitőleg befolyhatának: nyilván kivül esnek elbeszélésünk keretén. Elég legyen anyit megemlitenünk, hogy az országromlást rendesen megelőző fényüzés, kéjelgés, erkölcsi romláson kivül Európa egyik legnagyobb hadvezére Nagy Sándor vetett Perzsiának véget. Korszámlálásunk előtt 333. történt a döntő összeütközés Sándor s a perzsa király Darius Kodomannos között, az utóbbi teljes leveretésével. Követte Perzsia végfelbomlása. A tartományok, melyek eddig Perzsia kiegészitő részét alkották, egyidöre önként visszanyerék függetlenségöket, addig tudniillik, mig az uj hóditó nem tette vaskezét rájok. Palesztina, kire a felszabadulás valami álomszerü behatást tehetett, csakhamar megizlelé az uj igát. Ismét veszedelmére lett Egyptom szomszédsága, e kitünő földé, melyre Európa és Ázsia minden ókori hóditója vágyakozott. Sándor is erre veszi utját, söt egy kétesértékü zsidó adat nyomán Jeruzsálemet is érinté, hol meghatva a nagyszerü jellenettől, melyet az elébe vonuló papok, élükön a főpappal, számára készitének, a várost bántatlanul hagyja, söt privilégiumokkal ajándékozza meg. Egyptomot hatalmába veszi, alapitja Alexándriát. Az erre következő harmincz éven át Palesztina a harczok

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

s zinhelye volt. Sándor nagy birodalmán vezérei osztoztak s a „ki birja, az marja“ elve szerint, örökös bizonytalanság volt az élet, mely a zsidóságot eléggé fölrázhatá megszokott formái közül s magára vallásos felfogására is, mi nála mint mindig, ugy ekkor is nemzeti létével volt kapcsolatban, erős befolyással volt. E bizonytalan élet, a hazai földön való örökös háborgattatás lehetett az oka azon nagyszámu önkéntes kiköltözésnek, melyet ez időben találunk. Egyptom, kivált az ujonnan alapitott Alexándria hemzseg a kiköltözött zsidóságtól. Syriába, Kis-Ázsiába, sőt Görögországba és Rómába is történtek kivándorlások, egyébaránt zsinagógájuk pompás intézményével mindenütt megőrizték összefüggésüket, nemzetiségöket. A harmadik század végén, mikor Ptolemeus Lagi Egyptom ura Antigonus, illetőleg Demetrius ellen megnyeri a csatát Ipsusnál, kezdenek consolidalodni a viszonyok, Palesztina Egyiptomhoz lesz csatolva. Az előbbi Ptolemeusok bölcs, atyai kormánya alatt szerencsés napokat is él; ez időből való magának az ó-szövetségnek, illetőleg még most csak a Pentateuchosnak görög forditása, melyet LXX név alatt ismerünk. A későbbi Ptolemeusok alatt azonban megint rosszabbra fordul sorsuk, ugy, hogy szintén ohajtva várják a megszabaditást az Egyptomi igától. A várt megszabaditás nem késett soká. Sándor egy másik vezérének Seleukos Nikatornak, ki Babyloniát és Syriát tette magáévá, egyik hirneves utódja III-ik vagy nagy Antiochus elszakitja Palesztinát Egyptomtól és Syriához csatolja. Cseberből vederbe. Az ekkor már hatalmasan emelkedő Róma kezdi éreztetni befolyását, maga nagy Antiochus, valamint utódai tetemes évi pénzbirsággal tudják fentartani önállóságukat szemben Rómával; a pénzbirság pedig saját tartományaik zsarolását vonta maga után. Igy Antiochus Epiphanes, ki 175-ben lépett Syria trónjára, bár kitünő tulajdonaiért s valódi nagylelküségeért Jeruzsálemben először halelujah-val fogadtatott, de amint Egyptommal folytatott többszörös hadjáratában szerencsétlen volt s Róma számára a váltságdijakat fizetni nem tudta, Jeruzsálem templomát feltöri, a templom pénzét elraboltatja, az oltárt feldönti

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

s mint graecophil görög istenek szobrait állittatja föl, a zsidó nép forradalomban tör ki. Ez az ugynevezett Makkabi forradalom. Kitörése 167-re tehető s a Syr hatalom ellenében, többszörösen változó szerencsével, de végül diadallal vivott harcz megszerzi Zsidóország függetlenségét, nemzeti önállóságát. Simon, egyik Makkabi fia, s ennek utóda Hyrkanus János alatt a Dávidi korszaknál dicsőségesebb időket élt a zsidó. Határai messze kiterjedtek a Dávidéi fölött; leigázta az örökellenséget Edomot s a körülmetélkedésre kényszerité; leigázta a többi vetélytársakat s Fenicziától Egyptom patakáig, a földközi tengertől Arábiáig, Damaskusig zsidó nemzeti király parancsszava hangzott.

A harmadik század végétől kezdve egész a 2-ik század közepéig tömérdek hányattatáson ment keresztül Judea. Mint könnyü csónakot ragadták magokkal az ókori történet hatalmai; egyik szirtről a másikhoz csapódott, mig a Makkabi időkben, mintegy husz éves forradalmi harcz után békés kikötőbe térhetett be. Bennünket, kik e politikai eseményeket csak madártávlatból kisérjük s figyelmünket csak a kiemelkedőbb pontok kötik le, Zsidóország történetében főkép az lephet meg, hol vette e kis nemzet azt a belerőt, azt a kitartást a Makkabi küzdelmekre azon szellemi aléltság után, melyben öt a perzsakorszak végén elhagytuk? A törvényszerüség álláspontja, vegyük bár azt a legnemesebb értelemben, a melyben zsidó felfogás szerint venni csak lehet, egy volt a fenálló rend iránti tisztelettel, azzal az önmegadással a jó s rosz események fogadása iránt, melyet a Kohelet irójánál találtunk. Önerő kifejtésnek, a létezők feletti czélokra való vágyódásnak alig találhatunk e mellett nyomára. Olyan alapelv után, melyet a muzsa jegyzett föl Simon az igazságos főpapról: Nagy Sándor kortársáról: „három dolgon nyugszik a világ: a törvényen, az istentiszteleten és a jó cselekedeteken", ki várna az azt képviselő tömegtől forradalmi lázt, a fennálló rend megváltoztatására törő gondolatokat. Hozzá az a törvény magyarázó rabies, mely Esdrás óta a zsidóság közzé befészkelni látszott, nemcsak szabadabb röptét a profétismusnak verte békóba,

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

de ösztönszerüleg gondoskodott arról is, hogy a prófétai munkásság gazdag eszméi, egy-egy ujabb felfogás, irány, életmód bimbajai a megért gyümölcs, a törvény mellett minél kevésbé fejlődhessenek ki. A Tóra öt könyve, vagy mint a mi magyar kiadásaink hibásan nevezik Mózes könyvei, valának a vallás erkölcsi élet kizárólagos mérvadói, történeti, prófétai müvek csak másodsorban, amannak megvilágitására használtattak fel. Magában az ó-szövetségi szent könyvben nem csak első helyet foglalja el a törvény, de a később „szádoki"-nak nevezett párt kizárólag csak azt ösmeri el kánonának, mint ezt Origénes Celsus ellenében vitatja, oly célszerüség, melynek másfelől a perzsa korszak alatt létre-jött samaritánus felfogás és kodex felel meg, kik hasonlón csak a pentateuchust, igaz több helyen meghamisitva, eltorzitva vallották hitök szabályozójának.

A miként szük körre szoritá a vallásos élet okmányait a „törvényszerüek" felfogása, ép ugy tett a zsidó közélet institutioival. A „nagy gyülekezetet", mely a fogságból lett hazaköltözés alkalmával a közügyek intézésére látszott hivatva, Esdrás szükebb körü synedrionná változtatja, a 70—71 tagból álló, papok s előkelőbb zsidók tanácskozó testületévé. A zsinagógákat nem szünteti ugyan meg, de a közszellem irányzása által ennek is oly működési kört jelelt meg, melynek centruma mindig Jeruzsálem s a templom volt. A templom s az isteni tisztelet élén álló papság, fejükkel az öröklés által hatalmában rendkivül megszilárdult főpappal vezérli az ország szellemi, valamint anyagi ügyeit. Az ünnepekre feljáró zsidóság a templomba fizette közadóját, ebből fedeztetik az idegen főhatóság számára fizetendő évdij, valamint az ország minden közkincstárra szóló szükséglete.

E szilárd, mert történeti előzményeken, az eszmék fejlődésén nyugvó központositás, a jeruzsálemi főpapságé, kinek kezében az ország anyagi és szellemi ügyeinek szálai mind összefutottak, miként a Jézus idejebeli sadduceusok példájából ismerjük az általa biztositni vélt hitigazságok élvezetét is meghatározott korlátok közzé szoritotta. Nem arra célzok,

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

mit már föntebb is emliték, hogy a körülmetélkedés által lehetett csak tagja valaki a zsidóságnak s minden körülmetéletlen Goj, elveszni való; hanem arra, hogy a vallásnak alapgondolatát az örökkévalóval kötött szövetséget egyszerü szerződés értelmében képezi ki s azt a sirnál felbontottnak állitja. Igy okoskodott: az örökkévaló és köztem kötött szövetség egyfelől Isten magasztalására, másfelől arra irányul, hogy én mint a szövetség megtartója boldog legyek. Minden baj, szerencsétlenség a földön az által származik a zsidóra, ha hütlen örökkévalójához. E hütlenség okozta eleinek is a halált. Oly fegyver volt tehát a halál az örökkévalónak kezében, melylyel az engedetlent bünteti, de másfelöl önmagát is megfosztja egy magasztalójától. Leszámoltak egymással, vagy mint a 88-dik zsoltár szenvedö irója kérdi s kéri: óh örökkévaló szabadits meg engem, ments meg a nyomoruságból, immár a halálárnyékának völgyében járok. Mert vajon tész é a holtak között csudát? Valjon feltámadnak-é a halottak, hogy dicsérjenek téged. Szadoki álláspontón nincs ez életfolytatása, nincs hallhatatlanság, nincsenek Istennek segédszellemei, a tulvilágot benépesitö angyalok. — Keresd itt e földön üdvödet, találd a jeruzsálemi templom felszálló áldozati füstjében; ha bajt, inséget látsz, magad vagy az oka, nincs szerencsétlensége az igaz embernek!

Attól az iránytól, mely ez elveket irá zászlajára, hiába várnák a makkabiak uj egét és földjét. Mindamellett tagadhatatlanul benne találta az idök méhében, egy Mózesi agyban megfogamzott sokratikus eszme teljes kivitelét, egy országban való megtestesülését. Most tünt ki a merev zsidó vallásos eszmének minden jó s rosz oldala, az éretség, a tapasztalás eme fokára volt szükség, hogy mindannak, mi benne maradandó, megörzésével, hibáinak kijavitásával egy ujabb fordulatot vegyen a fejlödés. E fejlödésre idegen tényezök is hatással lesznek, miként már láttuk, hogy a perzsa vallás volt, de ki lenne ma közöttünk, ki a történetek folyamát, minden egyebet feláldozva, merö zsidó szempontból kivánná mérlegelni. Maga a zsidóság sem; ö hagyta el a szádoki álláspon-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

tot, változtatta ez irányt egyelőre párttá, a későbbi időben törpe minoritássá!

Ez uj irány, vagy nevezzük uj párt, melynek gyökerei tagadhatlanul a perzsa korszakba leérnek, lett ujjá szülője Izráelnek, utegyengetője a keresztyénségnek.

Kiinduláspontjánál alig lehetett valami természetesebb. Ő is azt vallá, hogy az örékkévaló szövetsége a biztos alap, melytől a zsidónak eltérni nem szabad. Azonban egészen más következményeket vont abból le, mint az uralkodó párt. Azon szigoru lelkiismeretesség mellett, melylyel istentiszteletét s azon szabályokat, aminket a törvény elébe irt teljesité, teljeseu érthetetlenné vált előtte, ugy is mint egyénnek, ugy is mint a nemzet tagjának örökös elnyomott helyzete, hányattatása, szenvedése. A szövetség megtartójának Isten áldást igért, hatalmat, s a tenger fövényénél nagyobb szaporuságot, mindezek hiányoznak tehát . . .— gondolni sem mer az alternativára — ezután kell az áldásnak bekövetkezni, ha ránk nem, fiainkra, vagy unokáinkra. Az egyéni erkölcs tekintetében pedig, mint Jób, akárhány comtempláló zsidó elmondhatá magában: nem tudom mivel bántottam volna meg az örökkévalót. Utalva lett tehát az Ezdrás-Szadoki nézettel homlokegyenest ellenkező azon tan felvételére, hogy a szerencsétlenségnek nem mi magunk vagyunk mindig kutfejei, eredhet az tőlünk függetlenül is — valamely rosz, fenekedő hatalomtól, mint a perzsa felfogásban közelről szerencséjökre tapasztalák : a sátántól.

Támaszkodott tehát a prófétai irásokhoz, melyek a zsidóság megváltását hirdették, befolyást engedett a perzsa meggyőződésnek, mely által lelkiismeretét jobban megnyugtathatá! E felfogás mellett pedig, hogy tudniillik Zsidóországnak még hátra van felvirágozása s a jelenlegi csapások nem mind a bosszuálló Isten kezétől jönnek, vidorabb szint nyert a zsidó élet. Nyert egy eszmét, a miért küzdeni lehetett, nyert egy erkölcsi támaszt, mely a küzdelemben gyámolává lett.

A zsidóság ez uj életeleme lassanként tömörülni kezdett s a zsoltárokban számos helyen előforduló chaszidim név alatt, ami kegyest jelent, mint párt alakult meg. A görög-makedon korszak

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

által előidézett küzdelmek, hányattatások idejében, melyek az állandóságot képviselő szadoki törvényszerüséggel sehogy sem voltak összhangzásban, amaz irány a köznépben hova-tovább szilárd talpra talált. Söt mikor a főpapság, hogy kitünő állását az egymást váltó görög-makedon urak alatt is megtarthassa minden ujabb hóditót tárt karokkal fogadott, közülök többen az idegen hatalommal konspiralni, saját érdekök feltolásával a zsidó közérdeket veszélyeztetni látszott, a nép tömege annálinkább elfordult tölök : innen eredtek a számos kiköltözések, melyről fentebb emlékeztem, az elégületlenség theokratikus vezetöik iránt.

A számos visszaélés közül, melynek a főpapság volt tárgya, azon rövid időkorszakét akarom itt emlékezetbe hozni, mely Antiochus-Epighanes syr király trónraléptével történt, amely jó részben a makkabiek forradalmának kitörésére alkalmat adott. Emlitett syr király trónraléptekor III. Ónia volt Jeruzsálemnek főpapja, mint a történeti adatok irják, szigoru s a zsidósághoz, s törvényeihez, ös szokásaikhoz szigoruan ragaszkodó egyén. Épen az udvarnál Antiochiában időzött, mikor egyik testvérje, Jézus ugyanott megjelent s ajándékok, megvesztegetésekkel rábirta a királyt, hogy bátyját elmozditván öt nevezze ki Juda főpapjának. Megtörtént s Jezus nevét görögösen Jason-ra változtatva siet haza Jeruzsálembe, nyert hatalma gyakorlására s a templom kincseinek átvételére. Főpaposkodásának három évét a zsidóélet s felfogással diametraliter ellenkező tények jelemzik. Nemcsak maga hanyagolja el tisztét, vallási kötelmeit, söt vele a többi papok, hódolva a görög befolyásnak, a naponkénti áldozatokat beszüntetik, a Tyrusban tartott Herakles játékokban részt vesznek, körülmetélkedésüket mesterségesen elfödik, hogy még szinét is megtagadják tiszta zsidóságuknak. Jáson nem sokáig élvezte a rosz uton szerzett főpapi hatalmat, egy küldötte Menelaos a Syr udvarnál nagyobb pénzösszeg fizetésének igéretével a főpapi hatalmat magának szerzé meg, Jasont elkergeti s iszonyu brutalitással dühöng mindaz ellen, aminek csak árnyéka is fönmaradt a régi vallásból. Ez időre esik An-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

tiochus Epiphanes többszörös egyptomi hadviselése, szerencsés s szerencsétlen küzdelmei, mint ezt Dániel könyve az „észak és dél királya“ neve alatt meglehetős részletességgel előadja. Egy ily egyptomi időzés s szenvedett szerencsétlenség következtében az Ammon-ba menekült Jason Jeruzsálembe tör, hogy visszavonja hatalmát. Menelaos csupán erős várának köszönheti fönmaradását s az Egyptomból visszatérő seregnek, mely Jasont elüzi, aki is előbb Arábiába, aztán Lakedemonba menekül, hol nyomorban vesz el. A fokozódott szenvedések arra b irják Jeruzsálem elökelőbbjeit, hogy Synedriumokból panaszt emeljenek a királynál Menelaos ellen; panaszaiknak majd sikere lett, már lánczokba volt a vádolt, mikor az utólsó órában sikerül megvesztegetnie a király bizalmas embereit, s helyette a jeruzsálemi tanács három küldötte került a vérpadra. Menelaos minden erkölcsi támpontot veszitve tér vissza Jeruzsálembe, azzal az elhatározással, hogy a zsidóságot teljesen elnyomja; magával viszi a király rendeletét, melynélfogva Jeruzsálem temploma Zeus ter Olympios, s a Garizim hegyi samaritános templom Zeus Xenios templomává változtatandó át; a körülmetélkedés megtiltatik; a törvénytartás, szombat megülése megszüntettetik. Antiochus Epiphanes már fenen dicsekedett, hogy eltörülte a Jahveismust a földről. E végkényszerüségben, melyet rablás, erőszakoskodás követett, történt, hogy Matathia, egy tekintélyes papi családtól származó időtöltött egyén, öt kitünő fiával menekül s kitüzi a Makkabi forradalom zászlaját.

A kiütött Makkabi forradalom a fönemlitett Chaszidim párt harcza volt az idegen királysággal, az erkölcstelen főpapsággal, a régi zsidó szellemmel. Uj reform eszmék nyertek benne diadalt, s alakitották át a népet. Az Esdrás-Szadok irány veszíti fensőbbségét, uj életelv derül a kis ország fölé, uj pártok, uj harczokkal. De ezek mostanra kivül esnek feladatunkon; addig kisértük az események fejlődését Izraelben, hol az apokalyptikus irodalom keletkezése, méltánylása érthető lesz, bár tulajdonképi feladatunk, s a Hazmoneusok, Heródesek és Róma uralma és befolyására, a farizeus, essenus s

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

az uj szadoki párt alakulására bocsássuk alá ezuttal a függönyt.

Láttuk, hogy a Chaszidim párt a profétai messiás jövendölésekre azon okból lett utalva, mert a Jehovával kötött szövetség szerint, vallásuk ez alapdogmája szerint, nem volt érthető azon elnyomott helyzet, mely tényleg a perzsa és görög makedon korszakban a zsidóságra nehezült. Ehez járult a perzsa befolyás, melynélfogva a csapásokat mint Isten akaratától függetlenül eredőket is származtathatták, s igy a csapást nem mint Jehova büntetését fogván fel, a boldog jövő érdekében a szenvedések ellenére küzdeni merészkedtek. Sorakozott ehez azon tan, hogy az igazán küzdőnek meglesz a maga jutalma, Isten melléáll őrangyalaival, a halálból pedig felkölti. Jövő nemzedéke megváltására pedig elküldi a messiást a felhők szárnyain, ki boldogságot fog szerezni a földnek az ősapáknak tett igéretek betöltésével.

Valóban ez eszmék, melyek az Esdrás törvényszerü felfogásán sokképen rést ütnek, képezik az apokalyptikus irodalom magvát. Járult azonban még egy hozzájuk, melyet a görög korszak tapasztalása adott hozzá, s melyet csak most emlithetünk meg s a mely az ó zsidó rendszeren a legnagyobb rést lötte s előkészité a zsidóságot a keresztyén álláspontra. — Ez eszmemódosulás a következőkben irható le.

A zsidóság többször emlitett vallásos alapdogmája, a nemzetnek az örökkévalóval kötött szövetsége, e nép eddig látott történeti korszakaiban mindig ugy fogatott fel, hogy a szövetséget kötő Isten a zsidó nemzet Istene, megforditva e nép Istennek kiválasztott népe. Egyéb nemzetekről a zsidó csak mint Goj-ról emlékezett, kinek eredete, származása, sorsa felől semmit sem aggódva, elveszni valónak, olyannak tartotta, kik fölött a zsidó előbb-utóbb uralomra jut. Nemzetközi állás tekintetében teljes kizárólagos álláspontot foglalt el. Ebbeli nézeteit a zsidó királyság fölállitása s néhány szerencsés korszak megerősité, sőt időnkénti leigáztatása sem változtatá meg e hitét, legfölebb arra jutott el, hogy az Edom, Ammon, Assyr stb. csak ostor az örökkévaló kezében. Ennél nagyobb sze-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

repet theokráciai fogalmában nem juttatott más nemzeteknek. Néhány elökelöbb prófétája tesz csak kivételt ez általános szabály alól, Ézsaiás, Jeremiásnál található oly kifejezés, hogy majd egykor az uj Jeruzsálem idejében a föld minden nemzetei az örökkévalóhoz térnek, ötet imádják. Ez elszórtan található kifejezéseknek azonban mint láttuk semmi praktikus eredménye nem lett, söt a mily gögösen utasitja vissza Zerubábel a közös Isten nevében közös templom épitésére ajánlkozó samaritánusokat, anyira szigoru, merev, minden mást kizáró lett a zsidók álláspotnja perzsa korszak alatt, „sövényezzétek körül a törvényt" ez volt a jelszó. Más nemzet példájából okulni, történelmével foglalkozni szentségtörésnek tekintette volna a fanatikus zsidó.

Azon uj irányt, melynek keletkezését a perzsa korszakban láttuk, e tekintetben is más meggyözödésre vezérelték az események. A hosszu perzsa uralom, az ezt felváltó görögmakedon korszak, az Egyptom és Syr fejedelmek fönhatósága a legcsökönösebb zsidót is meggyözhették arról, hogy az idegen népeknek bármily csekély jelentöségök van is theokratikus fogalmaikban, uralkodásukat, messzeható vállalkozásaik tényét nem lehet tagadni. Valójában nem volt más ut az uj irány elött, minthogy azzal a bámulatos tapintattal, melyet föntebb két más dogma módositásában tanusitottak, a nemzetközi dolgokról való nézeteiket is megváltoztassák. Nem volt szükség tagadni korábbi meggyözödéseiket, azt tudniillik, hogy a Jehova a zsidóság istene; még a belöle eredö következményt sem, hogy öket teszi egykor urrá a földön: csupán a többi nemzeteknek kellett helyet juttatni az örökkévaló végzésiben, arra jönni el; mire a tapasztalás megtanitá öket, hogy e földnek minden nemzete az örökkévaló kezében van, ö az ur valemenyi fölött, ö határozta el öröktanácsában mindenkinek sorsát, de ugy hogy egykor valamenyi nép fölé emeli a zsidót.

E módosulás tehát a következö két pontra fejlödött ki. A nemzeti Isten helyett, a zsidót kedvelö, de minden nép fölött uralkodó Isten vezérli a történetek folyamát. Másodszor,

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

ugyancsak ő eleve elhatározza minden nemzet sorsát, végzetét a földön, ugy hogy végül a zsidó jusson diadalra. Ki ne ösmerné föl e változásban, mely az Isten fogalma felől még a zsidó korszakban kifejlődött, de teljességre csak a keresztyénség által emelt universalismus csiráit? A Jelenések könyvének hét pecsétes könyve, nem a Dánieli végzés könyve-e, melyben a jók fölirva vannak, melyből a világ eseményeit olvassa le a két apokalyptikus? Ki ne ismerné föl ezekben a keresztyényi kort, kivált a Páli praedestinació alakulását.

Az örökkévaló uralkodik a világ felett. Az ő tanácsából ered az emberek, a nemzetek sorsa. Hü népe, a zsidó teljes jutalomra vár itt e földön, vagy a halálon tul, mindkettőt Istennek egy választottja, a messiás, az embernek fia fogja előkésziteni. Ezek az apokalyptikus irodalom alapgondolatai.

A ránk maradt e nemü irodalmi müvek közül hármat, az apokalyptikus irodalom főbb müveit szándékozom e helyen bemutatni, melyek az ó-szövetségi Dániel, az apokrif Henoch, és az uj szövetségi Jelenések könyve.

V.

Dániel könyve két főbb részre osztható, mindegyik hat fejezet, az egész könyv 12-től foglalván magában. Az első hat fejezet tárgyát kerekded, apró elbeszélések képezik, melyeknek célja az örökkévaló hatalmának s a hozzá hü, az elbeszélésben szereplő egyéneknek kitüntetése. Csak az első fejezet képez kivételt annyiban, hogy Dánielnek, a könyv állitólagos szerzőjének eredetét, kimüveltetésének helyét, módját, életkorát mutatja be. Ezek szerint egy a Babyloniai fogságra vitel alkalmával, s ugyancsak a fogság alatt élt Nebukodnézár testőre, a szép, derék, bölcs Dániel, kiről egyébként a szöveg harmadik személyben beszél, hőse — az egész könyvnek. A második fejezetben az van elbeszélve, hogy Nebukodnézár álmot lát, de mire fölébred elfeledi, csupán nyugtalanitó benyomását őrzi meg. Hivatja országa bölcseit, a büvészeket, varázslókat, de a mint ezek az álom elbeszélése nélkül azt megfejteni nem képesek s a király valamenyit

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

vérpaddal fenyegeti, jő Dániel, ki elbeszéli az álmot, mely ez volt. Látott álmában a király egy különös nagy alakot, kinek feje arany, nyaka melle ezüst, hasa és tompora réz, lábszára vas, lábafeje cserépből állt. A mint ezt az alakot álmában nézi, egy kő szállt alá az alakra s összetörte azt; erre nagy vihar kerekedik, mely az alak minden törmelékét szétszórja, a kő pedig, mely azt össze törte nagy halommá emelkedik. Az álomnak magyarázata pedig ez, Az arany fő Nebukadnézárt és birodalmát jelenti, kinek „Isten uralmat, erőt, hatalmat és dicsőséget adott az emberek, oktalan állatok és az ég madarai fölött" Az ezüst nyak és mell egy más birodalmat, Nebukodnézárénál kisebbet (a méd-et) jelenti, mely el fog jönni. Ezt fölváltja egy harmadik birodalom, mely az egész földre kiterjed (a perzsa) s ezt jelenti a réz has. Utánna ismét más birodalom támad, a vasnak megfelelő (görög makedon,) mely két részre szakad (az Egypt. és Syrre) s ekkor jő a valamennyit összeromboló kő, az Isten által támasztandó nagy birodalom, „mely soha meg nem romlik, sem uralma másnak át nem adatik" nyilván a Chaszidim-féle irány messiáticus birodalma. Mikor pedig Dániel akép megfejtette volna a király álmát, a király őt nagy tisztességre emeli, Babylonia kormányzójává s kijelenti, hogy Dániel Istene ur mindenek fölött, kinek maga Nebukodnézár is égőáldozattal áldozik.

A harmadik fejezet ismét egy más, az előbbitől teljesen független elbeszélést tartalmaz; mintha az soha se történt volna meg, kezdi, hogy Nabukodnézár egy nagy arany szobrot állittat föl, s elrendeli, hogy mindenki azt imádja. Dániel s más három társa nem engedelmeskedik a királyi parancsnak, a miért tüzes kemencébe vettetnek, de sértetlenül járnak a lángok közt. Kivéteti tehát őket onnan a király s magasztalásban tör ki Dániel Istene iránt s elrendeli, hogy mindenki azt imádja.

A negyedik fejezet ismét más elbeszélést tartalmaz, hősei egyébiránt ismét Nebukodnézár és Dániel. A király megint álmot lát, melyet Dániel igy fejt meg hogy : Nabukodnézár letaszittatik trónjáról s hét ideig a barmokkal fog legelni a

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

mezőn. Ez be is következik, s csak az idő elmultával ölti vissza emberi alakját, az örökkévaló Isten, Dániel Istenének magasztalása között.

Az ötödik fejezet ismét egy külön álló elbeszélés. Hősei Belsaszár vagy Nabonnid, Babylonia harmadik királya Nebukodnézár után, és Dániel. Belsaszár dőzsöl s a Jeruzsalemből elhozott templomi edényeket használja lakomájánál. Egy kéz jelenik meg a falon, irja hiressé vált „mene, tekel ufarszin" szókat, melyet Dániel fejt meg: számba vétettél, megmérettetél s elfogsz osztatni, ami még az éjszakán bekövetkezik, mert a méd Darius (Kyaxares) jő s elfoglalja Babyloniát.

A hatodik fejezet tartalma ismét egy külön, az előbbiektől független elbeszélés. Az uj király Darius szintén megkedvelte Dánielt, kormányzóvá tette, de a többi udvari főemberek Dániel megrontására törnek. Tervök ez, a királylyal aláiratnak egy parancsot, melyszerint harminc napig ha ki, bármit a királyon kivül akárkitől kér, az oroszlán verembe vettessék. Dániel természetesen nem tartja meg a parancsot, Istenétől kér. Megtudva ezt a főemberek s a király, Dánielt beledobják az oroszlánok vermébe. Dánielnek azonban semmi baja sem lesz. Mire a király ellenеit dobja az oroszlánok közé s elrendeli, hogy mindenki Dániel istenét imádja.

A könyv második 4 látomást foglal magában, melyek a világnak történeteit tárgyalják, a babyloniai korszaktól kezdve a könyv keletkezése koráig, mely az események erősebb részletezéséből nyilván kitünik. A két első látomásnak közös a tárgya. A 7-dik fejezetben 4 nagy állatot lát kijönni a tengerből, az idők tengeréből a kháld, méd, perzsa és görög makedon uralmat. Az utóbbi, minden más állatnál szörnyebb vasfogakkal, tiz szarvval iszonyu pusztitást visz véghez. A tiz szarv a Syr birodalom tiz parancsolója Sándortól 3-dik Antiochusig; a kis szarv, mely előtt három más letört, a ki elvetemültséget szól az Antiochus Epiphanes. De ekkor jő az ég felhőivel embernek fia, kinek adatik hatalom, dicsőség és uralkodás, minden népek, nemzetek, nyelvek neki szol-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

gálnak, az ő hatalma örök hatalom, mely el nem mulik, meg nem semmisül. Ugyan e tárgya van a 8-dik részbeli látomásnak. A két szarvu kos, miként maga Dániel Gábriel angyallal lent meg is magyaráztatja, a méd és perzsa királyság; a kecskebak, ki összetöri a kost, a görög-makedon uralom. Ennek egy nagy szarva (Nagy Sándor) hatalma tetőpontján törik le s az azt felváltó 4 kisebb szarv, a négy kisebb birodalmat jelenti, melyre Sándor birodalma feloszlott. Ezek egyikéből támadt egy kisebb szarv, ki majd az égig emelkedik, csillagokat szór le, feldönti a szentek szentjét, ki más megint, mint a Jeruzsálemet felduló Antiochus Epiphanes? Meddig tart a szentély megaláztatása? Felelet 2300 reggel és este, vagyis 1150 napig, a mi a szent 7-es szám tört fele a szerencsétlen jelentőségü 3 ½ időnek felel meg. Ugyancsak az időtartam számításával, az apokalyptikus chronologiával foglalkozik s pedig egészében a 9-dik fejezet. A Jeremiási 70 éves jóslatot veszi alapul, melynek végére mondta Jeremiás s magyarázza most Dániel a dolgok uj rendjét. Dániel értelmezése szerint a 70 nem évre, hanem év-hétre vonatkozik; hetvenszer hét év multán jön el az embernek fia, s vele messiási birodalma. Hét év hétre, vagyis 49 évig terjed a babyloniai fogság. Hatvan két év hét tölt el a Babyloniai fogságtól Dániel idejéig. A hátralevő 7 év közepét éli és irja Dániel s mint a 12-ik fejezet 7-ik versében mondja még egy ideig és két ideig és fél ideig fog fentartani (a szerencsétlen 3 és ½) a szentély bántalmaztatása s akkor jön el a várt korszak.

A 10-ik fejezet előkészitő látvány a 11-ik fejezet elbeszéléséhez, mely az észak és dél királyának, nyilván a Seleukidák és Ptolemeusoknak, még pedig legrészletesebben Antiochus Epiphanes s a 6-ik és 7-dik Ptolemeusnak harcát irja le, közben Jeruzsálem szenvedéseit.

A 12-ik fejezet zárszót foglal magában. A harcok, küzdelmek végén föl kel Mihály fejedelem (angyal), a ki megoltalmazza néped fiait. Sokan azok közül, kik a föld porában nyugosznak, fölserkennek, némelyek örök életre, mások örök

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

gyalázatra. Az időben megszabadul mind az, ki e „könyvben“ fel van irva. stb.

A Dánieli könyv részletezése után kevés mondani valónk van tartalmához s ez a föntebb kifejtett apokalyptikus eszmékre vonatkozik. Maga e könyv bizonyitja legjobban azt, hogy az iró universalis álláspontra helyezkedik, történetet ir, Ázsia nagy hatalmainak egymást váltó bukását, melyeknek végére a zsidó népet urrá tevö messiási birodalmat várja. Mindez el van már határozva az örökkévaló végzésében, azok szabadulnak meg, kik „följegyezvék a könyvben“ korábbi szenvedéseiket, nem tudja be nekik bünül Isten, de ki kell állaniok a csapások végét is, olyat minő még nem volt a földön, bárha nem sértették is meg örökkévalójokat. Az elöadás formájára kellene tehát csak nehány megjegyzést tennem, de ezt halasztom értekezésem végére, a három apolyptikus könyv ismertetése utánra.

Dániel könyvének a beállt Makkabi küzdelmek alatt kétségkivül nagy hatása lehetett, a szenvedésekben kitartásra, a nemsokára elkövetkező boldog korszak várására buzdithatá olvasóit. Azonban a jósolt utólsó év hét is eltelt s a várva várt messiási korszak nem jött el. Igaz, hogy mintegy husz év mulva, a makkabi küzdelmek árán visszanyeri függetlenségét az ország, Simon majd Hyrkanusz János és Aristobolus alatt nagy hatalomra, tekintélyre jut. De azért még e korszak sem volt nevezhető messiásinak; Syria nem akart lemondani Jeruzsálemhezi jogáról; keleten a Parthusok tarták félelemben az uj királyságot, magában az országban is elég visszás dolog volt még, a mi a buzgóknak aggodalomra okot adhatott, s jobb idök reményét a messiási célok után lelkesedöknek.

Ez ujabb állapotokat s reményeket irja le az a könyv, melynek ismertetését szándékozunk adni : Enok könyve. Nem foglaltatik benn a bibliában, még az apokrifek közt sem. A mult század utólsó negyede elött nem is tudott róla egyebet az Európai tudomány, mint hogy volt egy Enok-féle könyv, emlittetve az ujszövetségi Judás levélben, használtatva az egyház atyák: Justin, Ireneus stb. által. I. Bruce

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

angol utazó hozott magával Abessyniából két példányt ez Enok-féle könyvből, de aethiop nyelven. Egyideig a puszta kiváncsiság tárgyát képezte, 1800 óta pedig a komoly tanulmányét Európa tudósai közt. Tagadhatlan, hogy a figyelmet egy franczia, De Sacy hivta fel reá „notice sur le livre d' Enoch" iratával. Leghasználhatóbb fordítása, kommentárokkal Dillman-tól van „Das Buch Henoch, übersetzt und erklärt Leipzig 1853." Ugyancsak e fordítást használjuk az ismertetés alapjául. Eredetileg zsidó, vagy arameus nyelven volt irva; az egyházi atyák már görög fordítását használták. Ránk azonban mindkettő elveszettnek tekinthető, s a mondott tökéletlen Aethiop szöveg az egyetlen, melyen birjuk. Az egész könyv 108 fejezetből áll, melyek 5 főbb részbe oszthatók be, a bevezető s záró káputokon kivül. — Hogy menyi képezheté az eredeti könyvet, és mennyi esik a későbbi átdolgozók rovására, mi azt e helyen nem feszegetjük. Az érdeklödö körülményes utmutatást fog találni fent cimzet könyvben.

A bevezetés jelemzi magát az egész könyvet. Enok az igaz ember látomást nyert, angyalok segitségével égbe emelkedik s ott lát s hall az eljövendő nemzedékre tartozó dolgokat. E dolgok az igazaknak javokra szolgálnak, de rémitetésre a gonosznak, ki Isten ellen magát fölemeli. A hatodik fejezetben s a következökben el van mondva, hogy a mennyei angyalok megkivánják a föld szép leányait, alászállanak tehát, feleséget, vesznek oriás fiakat nemzenek, kik a föld minden teremtményeit, köztük az embereket is pusztitják, gyilkolják. Megtanitják e mellett a föld lakosait minden gonosz dologra: a kendözésre, szemöldök kifestésére, karperecek csinálására, kard hordozásra" stb. A mint a föld lakosainak panasza az óriások miatt felhat a mennyig, négy igaz angyal: Mihály, Gábriel, Surján és Urján a panaszt beviszi az örökkévalóhoz, ez pedig öket, valamint Enokot elküldi, adnák hirül az elromlott angyaloknak, az óriásoknak, a veszedelmet, melyet számokra készitett. Enok e hir átvevésére az örökkévaló trónja elött jelenik meg a mennyben", láttam a termet, falazata lángoszlopokból állt, fényét s dicsöségét leirni sem tudom, pallója tüz

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

volt, tetőzete villám és csillagfolyás. Amint betekintek, egy nagy trónt láttam benne, a napnál fényesebb volt, körülte Cherubimok hangja hallatszott. A trónus alól tüz csapott ki, nem lehetett kitartani szemmel. Rajta ült a dicsőséges, ruhája fénylőbb a napnál, fehérebb a hónál . . . tizezerszer tizezerek állák öt körül, a nélkül, hogy közelitni mertek volna felé . . . Ekkor hozzám szólt : jöjj ide Enok, közelits szent szavamhoz" stb. Idéztem, hogy ne tünjék fel ismeretlennek majd a Jelenések könyvének hasonló látomása. — Megviszik tehát az angyalok és Enok a földnek az izenetet, az óriásoknak, hogy nem lesz nyugalmok a földön, hogy itéletre várnak, melynek végével tüzre vettetnek. Az itélet végével pedig meg fog tisztulni a föld, a fák dusabban virágoznak, gazdagabban gyümölcsöznek, boldogság vár a lakosokra.

Az első rész tulajdonképi tárgya még hátra van. Bejárja a látnok kisérő angyalokkal a mennynek alantabb részeit. Leirja az azon található ajtókat és kisebb ablakokat, melyeken a szelek előtörnek, egyik hoz jeget, másik esőt, vihart, harmatot, deret. Leirja az eső tartókat, melyekből a szél kiemeli, felhő alakjába kifeszíti, s aztán a földre bocsátja. Van szó a földi Jerusalemről melynek előképe van a menyben ; az elhaltak lelkeinek tartózkodási helyeiről, melyek egymástól elválasztva vannak, s a szerint berendezve, amint a jó vagy bünös lelkek tartózkodási helyéül szolgálnak. Emlitve a tüzzel égő mélység, a pokol ; valamint a 7 illatozó fával ellátott gyönyörü mező, a boldog lelkek tartózkodási helye. Ezek a főbb tárgyai az első résznek.

A második rész, mely a 37—71 fejezeteket foglalja magában szintén Enoknak a mennyekben tett utját irja le. Tárgya az elbeszélésnek azonban az előbbinél magosabb körből, a szellem világból van véve. Mig az előbbi leginkább a földi s emberi dolgoknak a mennyekben való visszatükrözését irja: e második könyv az örökkévalót, ennek tartózkodási helyét, az angyalokat különböző rangjuk szerint, a messiást, valamint annak eljövetele által készitendő boldogságot, és itéletet.

A harmadik, vagyis „az égi világ forgásának könyve" a

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

72—82 fejezetekkel a nap, hold, csillagok járását, az általok kimért évek, hónapok, napok határát irja le, a zsidó asztrologiát egész naiv komplikáltságában. Ehez is csatolva van még egy elbeszélés a négy világtáj 4 széléről ezután a nagyobb hegyek, folyók, szigetekről. Az egész hasonlókép utleirás a mennyekből.

Miután Enok ekként bejárta a mennyet s megösmerkedett annak minden titkaival, leolvasta a mennyei könyvből a földnek minden történt dolgait, valamint azokat, melyek ezután fognak történni, a negyedik részben e földi történeteket adja elő (83—91 fejezet). Két elbeszélés foglaltatik benne. Az első az özönvizig terjed. A második pedig az özönviztől egész a szerző koráig, valamint a rá nézve is jövendő időkét a messiás korszak beálltáig adja elő. Az előadási forma hasonló a Dánielé-hez. Itt is különböző állatok: oroszlán, tigris, medve, kutya, disznó, stb. jelzi a különböző hatalmakat, Izráelországa a gyenge s félénk juh képében van előtüntetve. E különös alakok mellett a cselekmény meglehetősen megfelel az ó világ események, kivált a Dánieli előadásnak. Ugyancsak ez előadásból lehet következtetnünk a szerző korára, aki nyilván átélte a makkabi forradalmat, s könyvét a második század vége felé, Dillmann szerint kr. e. 110 körül irhatta. A messiási korszak eljövetelét, miként Dániel, ő is a legközelebbi jövőben várja. Számitása szintén a hetes számon alapul, azzal az eltéréssel Jerémiás és Dánieltől, hogy ő 70 pogány uralkodó betelését várja, már nagy része betölt, egészen ha betelik, akkor a dolgok uj fordulata, a messiási korszak jő létre.

Végül az ötödik rész tanácsokat, intéseket tartalmaz a hivek számára.

Az Énok-féle könyvnek, a mellett hogy a fentebb fejtegetett apokalyptikus eszméknek teljesen megfelel, még az a jelentősége van, hogy korának egész kronologiáját s asztrologiáját adja. Tán egyik apokalyptikus könyvnél sem érezhető anyira az universális álláspont mint nála, mely pedig az apokalyptikus irodalomnak fővonása, továbbá azon előföltét, hogy minden földi és emberi dolog a mennyekben már eleve készen

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

van, csak ugy bocsáttatik alá az örökkévaló tetszése és akarata szerint a földre.

Az apokalyptikus irási mód tehát, mint azt a két felhozott könyvnél is látjuk, megszokottá, kedveltté vált a zsidó nép előtt. A gondolkodási mód adva volt hozzá s ez okozá, hogy hosszu időkön keresztül fölmerülni látunk egy-egy apokalyptikus iratot. Ésra negyedik könyve, a zsidó és keresztyén sybillák több kevesebb rokonságban állnak az apokalyptikus gondolkodással; kialvása jósokára a keresztyénség megalakulása után következett be.

Egy ily keresztyénkori példányát birjuk az apokalyptikus gondolkodásnak az ujszövetség mesterséges alkotásu könyvében, a *János jelenéseiben*.

E könyv tervrajza a következő.

Az alaptónust a bevezetői 4—7 vers adja meg. „János a kisázsiai hét gyülekezetnek: kegyelem nektek és békesség attól aki van, volt és aki eljövendő, és a *hét* lélektől, kik széke előtt állnak, és a Jézus Krisztustól, ama hü tanutól, ki a halottak első zsengéje, a földi királyok fejedelme. Aki szeretett minket s vére által mosta el a mi büneinket, benünket királyokká, Istennek, az ő atyjának papjaivá tett, neki legyen dicsőség és hatalom örökkön, örökké Ámen. Imé eljö a felhökkel, meglátja öt minden szem, azoké is, kik általszegezték öt, és sirni fog miatta a föld minden nemzetsége.“

Ezután látomást vesz az iró. Elragadtatik lélekben s két gyertyatartó közt az *emberfiához* hasonló alakot lát, kinek feje, haja fehér mint a hó, szemei mint a láng, lábbai mint az izzó érez, hangja, mit hall, mint a folyamok zugása. Jobbjában hét csillag, szájában két elü tör, arcza ragyogóbb a napnál. Izenetet vesz töle, mint Énok az óriásoknak, a hét kisázsiai gyülekezet számára. Miben áll ez üzenet előadja a 2—3. fejezetben foglalt hét kis levélkében, Mind a hét levél alapgondolata az: tudom, hogy jó voltál, de elhajlottál, vigyázz hogy megtérj, mert rövid az idő.

Enyi képezi a könyv első felét, teljesen megfelelőleg a Dánieli és Énoki apokalypsziseknek, mind egy forma után ala-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

kulva. Intő, buzditó sorok a Dánieli szakgatott elbeszélések, Énok izenete a föld lakosi számára, valamint a Jánosi hét levél. A tulajdonképeni feladat a könyv második, nagyobb felében van megirva.

János megnyilni látja az eget, s hall egy hangot, mely ezt kiáltja felé: „jöjj ide“ felemelkedett az égbe, látja az örökkévaló tronusát, a rajta ülővel. Villámlás, mennydörgés jött ki a trónus alól, előtte két égő lámpás a hét isteni lélekkel. Körülötte a 24 vének székei, s a négy kherubim, kik a vénekkel együtt leborulnak és magasztalják a trónuson ülőt. A trónus jobbján egy hét pecséttel lepecsételt könyvet lát, az ember s a föld sorsának könyvét, megérintve már Dánielben, tovább képezve Enoknál, telejes szabatossággal előadva itt. Benne foglaltatik mindaz, mi a földön eddig történt, s történni fog a messiási korszak eljöveteléig. Mert János is várja a messiás eljövetelét, épen ugy mint apokalyptikus társai. Igaz, hogy a Juzus Krisztus, aki a földön járt a messiás, de még nem alkotta meg országát, csak ezután fogja. E várakozás lényeges vonása, mint fentebb fejtegettük, az apokalyptikus gondolkodásának. Látja tehát az emberi sors könyvét, melyet a bárány, a földről égbe visszaszállt messiás tör fel. Feltörettek a pecsétek sorban, s minden pecsét után egy-egy látomást vesz, nyilt vonatkozással a földi dolgokra, de még oly általánosságban tartva, hogy a történeti egymásutánt nehéz felösmerni belőle. Négy paripát lát előjönni a négy első pecsét feltörése után, az első fehér és békés korszakot jelez, második veres, ki elvette a békességet a földről, harmadik fekete, kinek idejében nagy drágaság érte a földet, negyedik sárga, kit a pokol követ, kinek hatalma van a föld negyedrészén, hogy a föld lakosait fegyverrel, éhséggel, fenevadakkal pusztitná el. Igenvalószinü, hogy a keresztyén korszak négy római császárának a békés Augusztusi, a gyilkos Tiberiusi, az elemi csapásokkal látogatott 40-es évek Claudiusi, s a keresztyén kor előtt örök gyülöletben álló Neró korszaknak képviselői azon látott paripák. Az ötödik pecsét feltörésére azok lelkeit látja, kik eddig martyrhalált szenvedtek az istenbeszédéért, kik fenhangon kiálta-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

nak s kérik Istent, tegyen ítéletet, álljon bosszut vérökért a föld lakosain. De azt a választ nyerik, várjanak még egy kevés ideig, mig beteljesedik azoknak száma, akiknek még megkell öletniök. A hatodik pecsét feltörésére az itélet van készülöben, elsötétül a nap, hullnak a csillagok s több emfatikus képek, melyekben már a jövöt rajzolja az iró. Mielött azonban mindez végbe menne, a végitélet békövetkeznék, ki kell választani a föld lakosi közül azokat, kiket a vég bosszu ne érjen. Ezek pedig izrael fiai, a 12 nemzetség, mindegyikből 12 ezer, akik egyenként elpecsételtetnek, hogy a bekövetkezeö kárhozat öket ne érje. Imé itt van a második apokalyptikus vonás. Hasztalan érte meg szerzö a Jézusi korszakot, s hallhatá a mester ajkiról a szeretet igéit s azt, hogy a szeretet nevében nincs különbség ember és ember között! Neki elsök a zsidók. Ők pecsételtetnek meg, ök menekülnek meg a kárhozatból. A tényt hogy a zsidókon kivül más nemzetségbeliek is osztoztak már ekkor a vértanui halálban, tagadni nem lehet. Mily mentegetözéssel hozza fel szerzö — ezek lelkeit, kik szintén ott állnak a trónus elött s magasztalják az örökkévalót. Egy a huszonnégy vének közül kérdi Jánostól, kik ezek? János feleli: te tudod uram! Igen, válaszol a presbyter, ezek azok, kik nagy nyomoruságból jöttek, megmosták, megfehéritették ruháikat a bárány vérében.

Következik a hetedik pecsét feltörése, minden dolgok vége. Feltöretik ugyan, mire nagy csöndesség lesz a mennyben, de a benne foglaltakat az apokalyptikus hét ujabbi részre oldja fel, hét angyali trombita szóra, melyet egyenkint borzasztó csapás követ (8—9 fezet). Az öt trombita szót követö csapás a természet rendjének felforgatására, tüz hullás csillagbomlás, sáska járás, folyamok vérré változása stb. vonatkozik, oly képek, melyeket a zsidó fantazia rémületében alkotott, melyek legnagyobb részt az ó szövetségből ismerösök elöttünk. A hatodik trombita szó csapása vonatkozik emberi dologra. „Old fel az Eufrát vizénél megkötözött 4 angyalt, kik minden órán, napon, hónapon, esztendön készen vannak, hogy leöljék az emberek harmadrészét". Kor számlálásunk elsö századában

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Ázsiának uj hatalma a parthok, kiket a rómaiak sem birtak tartósan leigázni, vad harczosaikkal többször berontának Róma keleti tartományiba, pusztulást, rémületet gerjesztve magok körül. Az ő berohanásukat teszi a jelenesek könyve egy rangba azon elemi csapásokkal, melyeketf öntebb előhozott.

Az emberi sors könyve a 7 trombita szóval sincs bevégezve. A hetedik trombita szó még nem zendül, csak anyit mond róla, hogy ha az elhallatszik, akkor véghez megy az istennek titka. Előbb a látomás szerint egy angyal, hét menydörgés közt, melyeknek szavát csak azért nem irja le, mert ettől eltiltatik, eljő, kezében egy kis könyvvel, melyet az apokalyptikusnak bead, edd meg s prófétálj. Megeszi és jósolni kezd. Mielőtt ugyanis bekövetkeznék a végcsapás Jerusalem templomát méri fel, de egyenes parancs szóra ki hagyja a menyek számára eljegyző felmérésből a templom kül tornácát, hova pogányoknak is be volt szabad menniök. Mily szükkörü fogalom, menyire zsidó, menyire nem érté meg a mester tanitásait. Hát a két próféta, a két tanubizonysághoz, minden valószinüség szerint Jakab az ur testvére és Péter, a Jeruzsálomi zsidóskodó keresztyén párt fejei, mit szóljunk. Őket emliti most, mint a kiknek hatalom volt adva a földön, de áldozatul estek, s a mint a mennybe emelkednek, miattok nagy földindulás kerekedik a városban (Jeruzsálem), tizedrésze összeomlik, hétezren meghalnak, a többi a zsidók Istenének ad dicsőséget. Erre következik a 7-ik trombita szó megzendülése, nagy doxologia a mennyben Istennek, ki most kezdi el uralkodását, ki megrontotta a pogányokat. Megnyilatkozik a menny s látja a szövetség ládáját.

Még mielőtt leirná a 7-dik trombita szónak végcsapásait, melyet hátrább ismét 7 részre oldva, hét angyal hét csészéjével, melyek egyenként csapásokkal vannak tele s öntetnek le a földre, beszél el: visszatekint még egyszer a keresztyénség multjára, ennek eldődeire, hogy majd a végitélet leirása alkalmával rájok olvassa a kárhozatot.

A 12—13-ik fejezet foglalja magában a visszatekintést. Egy asszony, ki fiat szült s kit a hét fejü, tiz szarvu fenevad

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

üldöz. Amaz az isteni anya, ez pedig az addig, a szerző koráig, 7 császárral, s Palestinában 10 római helytartóval biró Róma. Kivan emelve föként az a 666 számmal biró fenevad, kiről föntebb már emlékeztem, ki már egyszer halálos sebet kapott, de fölgyógyult, Neró, kiről azt tartá a közrémület, hogy meggyilkoltatása után sem halt meg, de elmenekült a Parthusok közé, hogy megint visszajöjjön, s magával visszahozza iszonyu kegyetlenségeit. A 14-ik fejezetben már a vég küzdelem van előkészitve, a 15-ikben a hét angyal kiönti a hét végcsapással tölt csészét a földre, ugyanazt folytatja a 16-dikban; a 17—18-ik az iszonyu fenevadnak, s lakhelyének Babylonnak, ami alatt természetesen Róma értendő, mint a titkos értelmü Harmagaddon (16. 16.) is magyarázza. A 19-dik fejezet a mennynek örömét irja a föld, a fenevad, a nagy Babylon bukása fölött. Fellázitja keresztyén érzületünket a szó, mit egy angyal szájába ad az iró: „ezt mondá az ég madarainak, jertek, egyétek meg a királyok husát, a hadnagyoknak, a hatalmasoknak husokat, a lovaknak és azokon ülőknek husokat, és minden szabadosoknak és szolgáknak, kicsinyeknek és nagyoknak husokat" 19—17—18. „Megfogattaték a fenevad és ő vele együtt a ma h a mis p r ó f é t a, a ki csudákat tett vala ő előtte, melyekkel elcsalta azokat, kik a fenevadaknak bélyegét felvették, s vettetének mindketten a kénkővel égő tüzes tóba." 19. 20. Megkötöztetik erre maga, a minden rossznak okozója a sátán is. „Ekkor áll be a Krisztus ezer éves uralma a földön, a várva várt boldog idő. Tehát magát ez uralomnak tartamát teszi ezer évre, mely számot egyébiránt a Perzsa vallásos fogalomba is megtalálunk. Nem azt mondja, hogy az ezredik évben következik el, mint ezt Európánk remegő lakossága az ezredik év betöltése előtt várta. A sátán megkötöztetése, Babylon romlása, a fenevad s az álpróféta tüzestóba vettetése, az idő jelző a messiási uralom beállására az apokalypszis szerint, oly általános jelzők, melyeket a többi apokalyptikus irodalmi müvekben is megtalálunk. Évszámot ne alapitson rá senki; s ne kivált oly képteleneket, minőket Németország egy

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

hirneves theologusa Bengel még nem régiben is csinált, ki 1836 jun. 15-re számitá ki a messiási uralom kezdetét.

Az ezer év eltöltével elszabadul a sátán, egy ideig küzd, de aztán ő is tűzbe vettetik. A perzsa Ahura marda véggyözelme Augramainyus fölött.

A még hátra levő 21—22. fejezetben a mennyei Jerusálemet, a boldogultak lakhelyét, uj földet uj eget ir le, jól ismertet a zsidó tudalom s fantazia előtt.

Inséget, csapást, nyomort irnak az apokalyptikus irók valamenyien. Az egész irodalmi ág a tapasztalt nyomoruságok s azon prófétai szózat hatása alatt keletkezett, hogy a szövetséget megtartó népre még nagy, boldog jövő vár. Maga a nép nem oka szerencsétlenségének, de okozza azt más a gonosznak személyesitője a sátán. Neki, s a szolgálatában álló népeknek kell először lakolni mindazon nyomoruságért, melyet a kedvelt népnek okoztak.

Enyi volt az alapfelfogás, ennek körében mozog minden apokalyptikus irodalom. Szerencsére járult hozzá egy más, melyben halhatatlan érdemök van. Elsők ők, kik kimondják hogy Isten uralkodik az egész világ felett, s örök tanácsával vezeti az emberiség sorsát. Az ős zsidó partikularismus ellenében, tágabb látkört hoznak felszinre, az universalismusét. Bennök van csirája azon felfogásnak is, mely egész erejében csak napjainkban kezd megvalósulni, hogy a történetek, melyeket a földön átélt az emberiség nem vakeset szülöttei, nem is oktalan körforgásban futják pályájokat, de okról-okra kelve haladnak egy magos czél felé, az egyre tökélyesbülő emberiség nemes czélja felé.

Aki tagadja e nyeremények üdvös voltát, erejét hatalmát: zárja be az apokalyptikus müveket. A Bengel et consortes-féle irányra Newton kritikáját idézem: „fore tel times and things by his prophecy, as if God designed to made them Prophets.“

Bokor József.

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

II.

Igazgatói jelentés

a máramaros-szigeti helv. hitv. lyceum állásáról, az 1875. évi julius hó 4-én tartott zárünnepélyen.

A „Könyvek könyvének“ példabeszédei között, melyek anyira telvék mindanyian bölcsességgel, ha van is egy-egy szebb, de a jelen helyzethez, midőn egy megfutott tanulási esztendőnek állunk zárkövénél, találóbb bizonyára egy sincsen annál, mely a „kiosztatott talentomról“ szól.

Egy ember messze földre akarván utazni, kiosztá minden pénzét szolgái között, hogy azok azzal kereskednének. Az első és második, akik tudák és értették becsét a talentumnak, nem restelének futni fáradozni, hogy megkettőztessék az alapul nyert talentomot: ellenben a harmadik elásta azt; s épen ezért mig amazok nyereséggel látták fáradalmaikat megjutalmazva: ez maradt abban az állapotban, melyben volt, sőt kedvezőtlenebbül, a menyiben a nem-nyerésen felül még idejét is eredménytelen hagyta eltelni, ugy hogy mikor a számvevő gazda visszaérkezett, felmutatni semmit nem tudott.

Igy áll mivelünk, e tanintézet munkásaival is, szemben T. Gyülekezet, ez órában a tudomány, a haza, az emberiség, a vallás, hogy számon kérjék tőlünk egy lefolyt év munkásságának eredményét, vagy a példabeszéd szavai szerint, azt, miképen kereskedtünk a talentommal, melyet a nagy alkotó azért adott nekünk, hogy kiki a maga erejéhez, hajlamaihoz mérten gyümölcsöztessük azt arra a nagy czélra, mely az ember létének feladata; tettünk-e ugy és anyit, hogy a jók helybenhagyását megérdemeljük, a szellemvilág tökéletesitésére? vagy, mint ama hitvány szolga, elástuk a kincset, hevertetvén azt, magunknak nem hasznára, kárára pedig az emberiségnek?

Épen azért, minden egyszerüsége mellett is, ünnepélyesnek tekintettem én mindig az ily pillanatot, midőn, mi számadók a közönség előtt megjelenve, elmondjuk a viszonyokat, a melyek között a pályát futottuk. A mult tükre a jövőnek. Sok tanul-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

ságot rejt magában, s a gondolkodó lélekben ilyenkor fogamzanak meg azok az eszmék, melyeket ugy tekinthetünk, mint a jövő dolgai jobban folytathatása irányának magvait, a melyekből kell a tökélyesbülés fájának elöteremnie.

Állapotaink elöterjesztését tanárkarunkon kezdem meg, a Pálokon és Apollósokon, akiknek tiszte plántálni és öntözni, elvetni a magvakat és ápolni öket, hogy az idök viszontagságai nekik ne árthassanak. Maklári Pap Miklós társunk, aki velünk három éven át izzadta e pályát, Sáros-patakra hivatván meg, eltávozott közülünk, vivén magával a mi becsülésünket, volt tanitványainak hálaját. Helyét intézetünk pártfogósága a pályázók közül Géresi Imre, viski lelkész urral tölté be, növendékével ezelött 14 évvel e mi tanodánknak, aki e lefolyt évben legjobb tehetsége szerint, lelkiismeretesen igyekezett is megfelelni a benne helyezett bizalomnak.

Ki levén ekkép egészitve a tanári kar: szeptember hó első napjaiban meg is kezdettük az előadásokat a most is 400-on felül egybesereglett növendékeknek, ugy a jogakademiában, mint a középtanodában. A szám, melyet emliték, mögötte maradt a mult évinek, most először több mint 15 év alatt, 10 tanulóval. Bár csekély a különbség: de megdöbbenthetne még is e jelenség, ha a viszonyokra nem gondolnánk, ha azokat nem tudnók. Az általános elszegényedés itt is a főfaktor, mint sok más közállapotaink pangásánál. Hogy a mi népünkben nem volna meg a művelödésre való hajlam: azt senki nem fogja állitani; hanem a mód az, ami a hajlamot igen sokaknál megfojtja. Intézetünk nem rendelkezik oly forrásokkal, a honnan a jószándéknak nagyobb mértékben jöhetne segitségére, mint a hogy azt eddig is tette és teszi folyvást. Erdély meleg keblü nagyjainak nemes célu alapitványai nem elégségesek többé a nagyszámu arra szorultak s arra érdemesek táplálta-tására; s bár az ujabb idök e tiszteletre méltó nevek sorozatát a Tisza Kálmán, Váradi Gábor, Nánásy Lajos és Benkö Pál neveikkel szaporitották, akiknek segély-alapitványai 3000 forintot képviselnek: de ez távolról sincs arányban azzal a szükséglettel, amely naponként jelentkezik. Igy láttuk, hogy

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

jó tehetségü s igyekezetü, de szorult helyzetü növendékeink oda huzódtak és huzódnak át a gazdagabb főtanodákba, ahol több eszközzel rendelkezhetnek az ő szükségleteik kielégitésére. Ez a helyzet annak is az oka, hogy a magán tanulás mind nagyobb mértékben terjed; s bár annak eredményét ingyen sem lehet a nyilvános hallgatásával egybe hasonlitani: de meghódolnak a kénytelenségnek s mig jobb sorsra tehetnének szert, mellék foglalkozásokra adják az ifjak magokat, amelyeknél, ha a tudományos önképződés lehetsége igen szerény mértékre is van szoritva, de az élhetés legalább biztositva van. Ez a kulcsa a szám-csökkenésnek a nyilvános tanulóknál, amit azonban a magántanulók szaporodó száma kiegyenlit. Bár lenne mód benne, hogy e visszás és mindig a tudományos művelődés alaposságának kárával járó állapoton segithetnénk, és segitnének különöson azok, akiknek sorsok módot adott abban. Mert a tudományos képzés ügyét csakugyan főfontosságu dolog elősegélleni; mivel arany igazság az, amit Széchenyi István mondott, hogy a tudományos emberfők szaporodásában van a nemzet igazi gazdagsága, s nemzetünk életét csak ez egy eszköz által lehet anyi kedvezőtlen, sőt ellenséges áramlatok között biztositani. Épen ezért tartom helytelennek, sőt károsnak azt a gondolkozás-módot, mely azt tartja, hogy a szegény ember gyermeke ne tanuljon, hanem maradjon az eke szarvánál, a melylyel keresték apái is kenyeröket. A nélkül, hogy bármely életpálya tisztes voltát kétségbe hoznám: kérdem, vajon a szellemi tehetség csak biborhoz, bársonyhoz van-e kapcsolva? Avagy nincsenek-e minden más sorban is, quorum ex meliori luto finxit praecordia Titan? Nézzük végig csak e mi hazánk művelődésének történetét: vajjon nem a középrend fiait látjuk-e ott nagyobb számmal, mint tényezőket? Bizony, ha a 16. század népfiai közül kiemelkedett tudósaink nincsenek: ki tudja, vajon elhatott volna-e hazánk földére is a reformátiónak mindent megujitó áldása? Erdély csak kis föld: de irodalma nemcsak vetélkedik, hanem sok tekintetből még felül is mulja a multban a nagy Magyarországét azon munkások fáradhatatlan tevékenysége folytán, akik-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

nek bölcsőjét szalma kunyhókban ringatták volt. De ott voltak áltdozat-kész nagyok, akik a gyöngyöt a sárból fölemelték, s ez nekiek örök dicsőségök.

Én és tanártársaim rég meg vagyunk arról győződve, hogy nagyon egyoldalulag és igy hiányosan fognók fel feladatunkat, ha azt tartanók, hogy csak az a czél, hogy tudományos ismeretekkel töltsük meg csupán a fejét a tanitványnak. Mert hol van még a sziv? Hiszen e kettő teszi az embert a társadalomnak hasznos tagjává. Azért mig amarra nézve tanitottunk, itt nevelői tisztet kelle teljesitenünk s teljesitettünk is. Mert ha kérdezzük, milyen emberre van a társadalomnak szüksége: bizony nem adhatni más feleletet, mint hogy legyen az vallásos, erkölcsi érzületü, hazafias, felvilágosodott és tudományos képzettségü; s ha akár magán, akár nyilvános intézet meg akar felelni rendeltetésének: ezekre kell irányoznia összes működését, forditani összes erejét. A derék Hari Péter, iskolánk második statora, tüzte ki e feladatot különösen e tanodának, a „humánitás, a tudomány és Isten" jelszókban: s azóta ez is vezércsillag, mely ez intézet kormányzóit, munkásait, növendékeit kalauzolja eljárásaikban.

Nem kicsiny titka az a paedagogiának, hogyan biztositsa a tanár e sokágazatu feladathoz a sikert. Én azt tartom, amit a világ nagy mestere mondott: Szerelmes fiam, add nekem a te szivedet. Ha a sziv meg van nyerve: semmi kétség, hogy az ifju meg van nyerve az összes oktatás minden s igy utolsó céljának, a tudományos művelődésnek is. És én hiszem, meg vagyok győződve, hogy ez győzi le azokat nehézségeket, melyekkel minden tanitási foglalkozás együtt jár, s amelyeknél fogva mondta már az ó világ tanitója, hogy akit az istenek gyülölnek, haragjokban gyermek-nevelővé teszik azt.

Ekképen igyekeztünk mi eljárni teendőink minden ágaiban.

Ami az erkölcsi nevelést illeti: bár anyi különféle szokásu, neveltetésü ifjuval volt dolgunk, s bár nem mondhatom, hogy nem találkoztunk volna köztök egy pár zivataros természetüvel is: de ugy a nyilvános, mint különösen az atyailag szives bánás kisimitotta a szembeötlő darabosságokat minde-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

nütt, ahol lehetett; ahol azonban a sikerre való kilátás meghiusult: ott nem kételkedtünk az egésznek érdekében a részt eltávolitani. Hármat kellett a tanári karnak, a tanügyi bizottság közbejöttével, elbocsátani, akiknél a próba elment már addig a legszélső határig, amelyen tul is atyáskodni még a többi társakra nézve lett volna káros. Megemlitém ezt, mert 1852. óta ez az első eset, hogy igy kellett eljárnunk.

Ami a tudományos képzést illeti: elősözör is joghallgatóinkról kiváló elismeréssel kell megemlékeznem. Ők teljesen birtak annak tudatával, hogy az élet az már, melynek közvetlenül képezik magokat emberévé. Nem voltak hasonlatlanok azokhoz az elődökhöz, akik jogakademiánk ujkorszakát megkezdették, akik közül többen immár érdemes tagjai vagy az ügyvédi, vagy birói diszes karnak, s a kik az országos vizsgáló-bizottságok előtt elsők voltak, hogy jogakadémiánk az előtt nem minden fény nélküli nevéről a majdnem 25 évi szünetelés alatt rátapadt porát az elfelejtésnek letörlötték, még pedig tisztelethozóan törlötték le.

A középtanodai osztályok vezetésében is az volt a célunk, hogy a megtanulással s igy, a közkifejezés szerént szólva, a tudással értelmességet, alaposságot, beható feldolgozást egyesitsünk. A siker nem mindenben és nem mindenkinél következett be. Találkoztunk t. i. a jók mellett kedv-hiánynyal, kevés tehetséggel, előre beszivott véleményekkel is egy vagy más tudomány iránt, a mik mind meg anyi akadályok voltak a a tanári legszivesebb igyekezett előtt. Husz százalékra megy azoknak száma, akiket a vizsgáló küldöttség egyben vagy másban gyengéknek talált, akik nem egészen s nem mindenben feleltek meg tanulói kötelességöknek: de annál nagyobb melegedéssel constatálom, hogy a 80 százaléknyi helyeslést nyert tanulók közül meg épen 30%-kot tesznek azok, akik minden dicsérettel, kitünő előmenetellel futották meg ez évi pályájokat; oly szép szám, amilyennél különbbel egy iskola sem dicsekedhetik, s magok az e tárgygyal foglalkozó statisztikusok sem teszik átlag többre az e kategoriába tartozók számát sehol. Tehát megnyugtató a haladás, és még megnyugta-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

több lenne, ha a szülék figyelmezvén felismernék s ennek alapján méltányolnák is gyermekeik tehetségeit, hajlamait s a más irányu iskolákat keresnék fel. Általános tapasztalás, hogy ha nem minden kivétel nélkül is, de a reáliák iránti vonzalom nem mindenkor jár együtt a nyelvek szeretetével, kivált ami az ó-világ most már kihalt klaszikus nyelveit illeti, s ez a körülmény nagyon fontos szerepet játszik az ifju növendék tanulói életében. Azonban ennek is meghozzák idejét a viszonyok, s az élet maga utat fog törni magának az elmékbe, a mikor aztán elválnak egymástól a más-más gravitatioju elemek, hogy legyen világosság itt is amott is.

A beható s némileg önálló tanulmányozás elömozditására lyceumunkban két intézmény áll fenn már évek óta, melyek nem kévés befolyással voltak és vannak arra, hogy amit az ifju hall, tanul, azt mélyebben is elsajátitsa, mindenesetre pedig hogy saját-lábon tanitsa járni.

Ezek egyike a Magyar irodalmi Önképző kör, mely ez évben Vékony Antal tanártársunk fő-elnöksége alatt gyakorolta magát irodalmi művek készitésében. Egy kis palaestra, mely a fiatal erők szárny-próbálgatásainak szolgál terül s alkalmul, s amely célszerü vezetés alatt, a komoly studiumokat is felölelve, jó előiskolájok szokott lenni azoknak, akik akár mint irók, akár mint szónokok fogják vagy legalább szándékoznak egykor ehhez meglevő tehetségeiket érvényesiteni. Nem szólok róla bővebben. Az egylet titkára tenni fogja azt még ez ünnep folyamában.

A másik önmivelési eszköz a szokott évi pályázatok, a melyeken való részvételre az ifjuság ez évben is felhivatott. Hat rendbeli kérdés volt kitüzve, melyek közül azonban kettő felelet nélkül maradt. A négy, amelyekre munkák adattak be, az eredménynyel igy következik.

Az első kérdés a bölcsészeti körből igy szól: Mi az érzelem? Hogy oszthatók fel az érzelmek fokra és fajra nézve? Melyek a nevezetesebb indulatok, és minő befolyást gyakorol ezeknek mindenike a testre és lélekre? Mit értünk a közérzés és érzelés alatt? Minő érzelmek a szépészeti, értelmi és szent

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

érzelmek s mennyiben mozditják elő és módositják e három utóbbi érzelmek az ember lelki életét és ennek fejlődését? — A kérdésre 3 felelet adatott be, melyeket a kinevezett birálók megvizsgálván, bár mind a hármat komoly és beható vizsgálódás eredményének találták, legjobbnak mégis azt itélték, melynek jelmondata ez: Az emberi lélek az isteni szellem szüleménye; s igy ennek itéltetett a jutalom. Felbontatván a jeligés levél: abból a Doktor Endre 2. b. o. tanuló neve tünt ki. Különös dicsérettel emeltett ki a 2. számu pályairat, melynek szerzőjéül Mándy Lajost mutatta a jeligés lével: de elismerésben részesült a 3-dik is, melynek irója Munkácsi Pál, mindketten a 2-dik b. osztályból.

A második pálya-kérdés ez volt: Micsoda okok és körülmények müködtek közre, hogy Görögország a müveltségnek oly magas fokára emelkedett, amelyet ma is csudálnunk kell? Két pályamunka adatott be, melyek közül a birálók az elsőséget s igy a jutalmat annak adták, mely ezt a jeligét viseli: Helásznak kincse egy elomló rom. Irója a jeligés levél szerint Képesi Árpád, 5-öd o. növendék. A másik, mely versenytársa volt, dicsérettel megemlitendőnek találtatván: jeligés levele felbontatott, s abban az Ujhelyi Vincze 5. o. t. neve találtatott.

A harmadik kérdés rövidre fogott történetét kivánta a II. Rákóczi Ferencz által folytatott szabadságharc okának, lefolyásának és következésének. A beküldött két pályamunka közül a birálók az elsőséget a Pro libertate jeligésnek adták, a másikat pedig „méltó dicsérettel" itélték kitüntetendőnek. A felbontott jeligés levelek szerint a jutalmat nyert mü szerzője Schlakta József, dicsérettel kitüntetteté Rényi Dezső 4. o. tanulók.

A negyedik pályakérdés elegiát kivánt e cim alatt: A szabadság vértanuja. A palyázott két mü közül, mint viszonylag legjobb, folyamatos, a rithmust legjobban megtartó, különben is legkerekebb, az itéltetett jutalomra, melynek jeligéje: Minden bánatnak van oltogató könyve. A névrejtő levél szerint szerzője Kovási Illés, 6. o. tan

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Ha a háladatosság érzete nem inditana is: beszédem sora kivánná, hogy azokról is tegyek emlékezetet, akik a lefolyt évben anyagi segélylyel járultak iskolai céljaink eléréséhez. Első helyen emlitem meg most is a máramaros-ugocsai ref. egyházmegye hitközségeinek tanodánk felsőbb és alsóbb növendékei számára adott segélyeit a három ünnepi követségek alkalmával. Ha meggondolom, hogy az országosan érezhető pénzhiány mily visszahatással volt még a különben adakozni szerető szivekre is: valóban nem lehet a legnagyobb hálával nem lennem azon 17 egyház iránt, akik eddig tanusitott pártoló részvétöket ez évben is nemcsak fentartották, hanem azt fényesen is bizonyitották be. 1521 frtra megy azon kisebb-nagyobb öszvegek summázata, melylyel ök az ezt elfogadható növendékeink szükségeinek pótlásához járultak. Második helyen Várady Gábor gondnokunknak és Nánásy Lajos kormányzó tanácsunk tagjának ösztöndijaikat emlitem fel, akik kevésbbé javadalmazott papjaink és iskolatanitóink fiainak nevelését kivánták áldozataikkal elősegélleni, s mely segedelem-dijak ez évben osztatnak ki részint először, részint nagyobb menyiségben. Nem hagyhatom említés nélkül hazánkfia Mózel Antal bányatanácsos ur ajándékát Kolozsvárról, a ki 150 darab könyvvel, és néhai Dudás József remetei lelkész utódai nemes szivét, akik 50 drb könyvvel gyarapitották könyvtárunkat. A magy. tud. Akadémia ez évben is részeltetett bennünket kiadványaiban; valamint Várady G.-né és Varady L.-né, ugy Szaplonczay Sándor ur ez évben is elküldötték szives adományaikat zárünnepélyi jutalmazásainkhoz. Áldassék az Ur neve, aki itt is, ott is, a hazának egy-egy szegletében rendel számunkra a sareptai özvegyhez hasonló jóltévőket, a kiknek kezéből az áldás ép ugy nem fogy ki, mint annak korsojából a tápláló olaj. A ti neveiteket soha nem enyésző betükkel jegyzi fel tanodánk történetének muzsája, hogy legyenek azok intő példák, a késő utódok előtt lelkesedni a közügyért általában is, különösen pedig a nevelésnek szent és mindenek felett való fontosságu nagy ügyéért.

Halottaink, akiket közvetlenül mi kisértünk volna ki a

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

sirhalomhoz. Istennek hála, nincsenek. Ettől a keserü pohártól megóvott bennünket a gondviselés. De a távol messzeségből csakugyan sötétlik felém egy kisded halmocska, mely annak a gyermek-barátnak porait fedezi, akit mi 21 évig mondtunk volt magunkénak, aki csak egy évig nem volt a miénk, s most már sem a miénk, sem a másé, hanem a halálé, Horkai Antalról szólok; s ha nevét emlitém: eleget mondtam arra nézve, hogy igazolva legyen tanári karunknak az a kegyelete, melylyel elhatározta, hogy emlékbeszéddel üljük meg azon kiváló szolgálatot, melyet a tanoda kebelében annak kisded növendékei körül évek során át teljesitett. És én köszönettel tartozom Krüzselyi Bálint tanártársunknak, hogy a hála és megemlékezés e szent tisztét még az ünnepély folyamában teljesiteni magára vállalta.

Ekképen, T. Gy., végeztem a multtal. A mi a jövöt illeti: maradunk ugy, a hogy eddig voltunk, tehát fentartva a jogakadémiát is, azzal a különbséggel, hogy miután a legujabb miniszteri szervezet a jog- és törvénytudományok tanulóinak tanpályáját kivétel nélkül 4 évre határozta, a mostani rendszer szerinti 3 évesek távozásával pedig csak a két első évfolyam maradt meg, mint a többi protestáns, ugy e mi jogtanodánknál is; jövöre csupán a 3-ad év állittathatik fel, és sorban igy $187\frac{6}{7}$-tel kerülhet csak az idö a 4-dik évfolyam tanulmányainak előadására, a mint ez tanodánk kormányzó-tanácsának e hó 2-án tartott gyülésében elhatároztatott.

Bevégezvén igy teendöimet: nincs egyéb hátra, minthogy búcsút mondjak nektek, szeretett tanitványaink, akiket velünk egy évre a legszebb viszony füzött volt össze. Adja Isten, hogy azok a magvak, e melyeket szivetekbe hintettünk, azok a tanitások, melyeket ajkainkról hallottatok, gazdag gyümölcsöket hozzanak magatoknak, a hazának és az emberiségnek.

Különösen ti, akik ez évvel végkép megváltok tőlünk, jogakadémiánk végzett polgárai! Legyen nálatok a kiosztott talentum nem földbe ásott, holt kincs, hanem kamatozzék az böven, áldással a közjó, a társadalom hasznára. Mi nem is

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

kételkedünk, hogy a nemes sziv, melynek ez évben is oly szép jelét mutatták az által, hogy e jogtanoda első tanárának' Pataki Jánosnak, arcképét maradandó emlékül könyvtárunk számára elkészittették, a jövőben, sem fogja magát megcáfolni, s ha és ahol szükség, meleg részvéttel fogtok viseltetni ez édes nevelő anya, lyceumunk iránt, aki titeket a tudományok éltető tejével taplált és fölnevelt. Én várom, hogy e hitem nem csalatkozik. Isten veletek.

Isten veletek is, Tisztelt gyülekezet, akik ez alkalommal is tanusitani kivántátok részvételteket és érdeklödésteket e tan- és nevelö-intézet iránt megjelenéstekkel. Tartsátok meg e meleg indulatot számunkra a jövöben is, melyet megérdemleni mint eddig, ugy ezután is buzgó törekvésünk leend.

Te pedig Isten, Atyáink Istene, aki szerelmed és kifogyhatatlan jóságod tanujeléül engedéd, hogy itt megtelepedett hiveid mindeddig élvezhettük e te nevedben alapitott s virágzott tanintézet áldásait, légy atyánk, védönk, oltalmazónk ezutánra is és minden idöben. Engedd, hogy virágozzék ennek falai között a tudomány, a jó erkölcs, a józan felvilágosultsággal pátosult müveltség, hogy a miképen áldunk és dicsérünk mi Tégedet, akképen áldják és dicsérjék megtartó kegyelmedet a késö unokák is mind az idöknek véggeiglen!

Szilágyi István.

III.

Egy elszomoritó pont a debreceni töiskola jelenkorából.

A mult iskolai évről szóló nagyszámu hazai Értesitvények között, vagyis inkább után, megjelent elvégre s október 4-dikén kapható volt a Reformátusok debreceni főiskolájáról szóló Értesitvény is és pedig, fájdalom! azon tanári székfoglaló értekezések nélkül, amelyeket, egyházkerületünk 1873-dik évi októberi gyüléseinek 119-dik szám alatti végzése folytán, mint ezen Értesitvényben közlendöket, óhajtva vártunk vala. Ezt azonban, valamint a késö megjelenést is, egészen mellékesen jegyzem ezuttal meg, an-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

nélkül, hogy legtávolabbról is valami megrovásfélére gondolnék.

Azon igenszámos, nagy figyelemre méltó pontok között, amelyekre ez Értesitvény olvasgatása folytán, a közjó érdekében különbféle megjegyzéseket tenni lehetne, most csak a 17—18-dik lapokon álló s általam itt szóról-szóra közlendő következő pontokra kérem fel a tisztelt olvasó figyelmét:

„Pályamüvek jutalmazása.

Az 1874-dik évre:

1. Hatvani alapitványból, latin nyelven megfejtés végett kitűzött ezen pályakérdésre: „Quam vim habeat religio christiana, quum ad res statuum publicas, tum ad vitam hominum socialem, exponatur"; — jutalma 42 osztr. frt; egy pályamü sem érkezett.

2. A Keresztesy Deák első alapitványra ismételten kitüzött ezen pályakérdésre: „Összegyüjtendők és leirandók a Debrecen vidékén tenyésző egyenes röpüek (orthoptera), melyek a közéletben sáska, szecskő, gabóca stb. nevekkel szoktuk neveztetni; — jutalma 84 oszt. é. frt; valamint

3. A Keresztesy Deák második alapitványból ismételten kitüzött e pályakérdesre: „Előadatván a különböző nemzetek törvényeiben eleitölfogva alkalmazott öröklési rendszerek, azok alapokai és vezérelvei; határoztassanak meg azon fő- és vezérelvek, melyek Magyarországra nézve az ősiség teljes eltörlése elve szerint, egy okszerü öröklési rendszer alkotásában követendők; — jutalma 84 frt; egy pályamunka sem érkezett.

4. A Pécely alapitványból kitüzött e pályakérdésre: „Tanulmányok a római hösköltö Virgiliusról, tekintettel az ő élete és egyéniségére, költeményeinek tárgyai és jelességeire, a vele egykoru költök és más magas állásu személyekhezi viszonyaira; ezekhez függelékül adatván az Aeneis első könyvéből a 454—501. verseknek pályázó által hasonmértékben készitett szabatos hü forditása; — jutalma 35 frt; egy munka sem adatott be.

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

5. A Váradi Szabó János alapitványából kitüzött e pályakérdésre: „Az elemi nép oktatástan által minden ismeret alapelvéül elfogadott szemlélet elve igazoltassék lélektanilag; a szemlélet elve pusztán alaki vagy egyszersmind anyagi értelemben is veendö-e? ez elvet, tudományosan megállapitva, ki hozta be a népiskolába s ki tette azt törvénynyé az elemi tanitásban; végre mutattassék ki az ennek alapján kifejlett tárgyi oktatás elönye, a könyvnélkülözö szótanitással szemben; — jutalma 50 frt; egy pályamü se érkezett.

6. A Pécely alapitványi latin- és görög irodalmi versenydijra négyen pályáztak, nevezetesen görögből magyarra forditottak; ezek között a Nagy József 4 éves és Szabó Elek egy éves hittanhallgató forditása találtatván a legjobbnak, köztök a 26 frt 50 kr jutalom egyenlö mértékben megosztatott. A latin fogalmazásra egy pályázó jelentkezett; dolgozata kielégitönek nem találtatván, a jutalom nem adatott ki.

7. A debreceni polgári kaszinó által alapitott s kezelt Kazinczy alapitványból ismételten kitüzött első pályakérdésre: „Készittessék alföldi népismei tanulmány, tekintettel különösen Debrecen és vidéke népszokásaira, társasjátékaira, énekeire s dallaira az idézett példák forrásainak, megnevezésével“, — (Beküldött munka) szerzöjének Erdös Károly hittanvégzettnek a 10 darab arany jutalom kiadatott. Az ezen alapitványból kitüzött második pályakérdésre: „Készittessék kisebb elbeszélö költemény versben, a hunmonda körből,“ szintén egy pályamü érkezett be, de jutalomra méltónak nem találtatott.

E közlött pontokban tehát kilenc pálya feladatról van szó. A jutalom csak két könyebb s voltaképen nem is tudományos feladat után adatott ki; más két feladatra szinte érkezett mü, de kielégitönek egyik sem találtatott; az öt első feladatra pedig, amelyek az akadémiai vagy egyetemi tanulmányozás s általában a tudományosság szempontjából, minden bizonynyal a legfontosabbak és legérdekesebbek, és amelyek közül, a legnagyobb jutalom-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

mal ellátott kettő, már ismételve volt kitüzve, még csak egyetlenegy pályamü sem érkezett!

Nagy figyelemre méltó éspedig, az én igénytelen véleményem szerint, egyenesen elszomoritó jelenség ez Uraim!

A mi időnkben ugyan, midőn a vásári dialektika és a léha zofizmák, a tudománynak szintugy mint az életnek mezején a legvilágosabb tényt és legszentebb igazságot is képesek vagy legalább készek néha-néha elferditeni vagy egyenesen megtagadni és elvitatni — nem lehetetlen, hogy találkozik férfiu a magyar kálvinista vagy modern Izraelben is, aki azt fogja állitani, hogy ama jelenség egyátalában nem elszomoritó s épen nem hanyatlásra mutató, hanem inkább egy nemsokára bekövetkező jobb jövendőnek és emelkedésnek biztos előhirnöke és záloga.

A valódi tudományosság és igaz mivelödés, a haza és nemzet s a protestáns vallás és egyház értelmes és igaz barátja igy nem fog gondolkozni sehol és soha; mert jól tudja azt, hogy az akadémiai vagy egyetemi tanpályának éltető levegője és mivolta nem más, mint valódi önmunkásság; a biztos és tiszta ösmeretek szerzéséhez s a jellem önálló fejlödéséhez elmulhatatlanul megkivántató szabad vizsgálódás, és a lehető legmélyebbre ható s legmesszebb terjeszkedő egyéni tanulmányozás. Nem a memorizálás vagy a magolás, de nem is a szédelegve imide-amoda tipegés-topogás vagy ábrándozás; nem a szónokolgatás vagy annak néma hallgatása, nem is pusztán a kenyérkereseti vizsgák letehetésére gondoló rabszolgai robot tehát az, amivel a valódi egyetemi tanuló kél és fekszik, amiben lelke él és mozog, hanem biztos irányban, célszerü módszerrel haladó s határozott, de azért mégis folyvást növekedhető s tökélyesbülhető eredményekért küzdő szabad munkálkodás. Oly nehéz, de nemes szellemi harc ez, amelyben az egyetemi tanulónak már nem parancsnoka és rideg fenyegetője, hanem inkább commilitója, együtt küzdő társa és barátja a tanár, s itt már, miként a fáradalom és verejték, épen ugy az aratás s a győzelem dicsősége és annak koszoruja nem csupán a tanáré, hanem époly, söt nagyobb

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

mérvben magáé a hü tanulóé. Dicsö, magasztos az ö pályája melynél felségesebb nincs a világon, s egy az élet sötét gondjai által még nem terhelt és tiszta erkölcsü ifju, akit igazán megragadt s gyorsan és helyes irányban visz a tudományszeretet égi folyama, a legboldogabb és legdicsöbb teremtménye a föbölcseségnek.

Igy fogva fel az akadémiai és egyetemi tanpálya mivoltát és feladatát, semmi sincs természetesebb mint az, hogy az illetö felsöbb tanintézetek elöljáróinak mulhatlan kötelességök, a kellö számu tanszékek és valódi jeles tanárok mellett, a lehetö legnagyobb böséggel elöteremteni s hiven ápolni és fentartani mindazon eszközöket, amelyek ama feladat eléréséhez vagy megközelitéséhez megkivántatnak. Ilyenek már a többek közt pl. a valódi jeles s célszerüen rendezett könyvtárak, laboratoriumok, gyüjtemények, szertárak, examinatoriumok, dispensatoriumok, szeminatoriumok stb. stb. A tudós világ régi és mai véleménye és gyakorlása szerint, egyenesen ilyenek, a tanuló ifjuság számára évenként kitüzetni szokott pályakérdések és jutalmak is.

A müveli külföld jelenleg fenálló kitünöbb egyetemei s akadémiái között aligha van csak egy is, amelyben ama pályafeladatok rendszeresen behozva nem volnának. Az $187\frac{3}{4}$-dik iskelai év téli felében például: a berlini egyetemben 15, a bonniban 11, a geisseniben 7, a göttingaiban 6, a halleiben 9, a jénaiban 4, a münchenibeu 6 ily feladat volt kitüzve éspedig különösen a theologiára tartozók rendszerint latin nyelven, s természetes, hogy e nyelven kivántatott a felelet is; — éspedig anyivalinkább: mert pl. a porosz protestáns lelkészjelöltek vizsgájánál mind az irásbeli dolgozatok, mind a szóbeli vizsgák egyrészének nyelve, egyenesen a latin tartozik lenni. Közönségesen tudva van, hogy az egyetemektöl elkülönzött tudományos társulatoknál is, miként külföldön ugy hazánkban is, pl. a természettudományi és a Kisfaludy-társaságnál s a magyar akadémiánál évenként folyvást tüzetnek ki pályakérdések, mert bár néha-néha hibák s botrányok tüntek is fel, különösen a jutalmak odaitélésében, igen sok esetben mégis

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

elömozditotta és mozditja a pálya-feladatok kitüzése a mi magyar nemzeti tudományosságunkat is.

Emlékszem még, hogy midön ezelött mintegy 30 évvel a debreceni föiskolában a Keresztesi Deák-alapitvány életbelépvén, a legelső feladatok kitüzettek, mily nagy örömmel s kegyelettel fogadták ezt a föiskolai elöljárók, minket pedig akkori felsöbb tanulókat miként lelkesitett a vágy, elnyerni nem annyira a pénzt, mint sokkal inkább a nemes dicsöséget; igenis, a minden haszontalan hiuságtól és pöffeszkedéstől ment, szerény és nemes dicsöséget, amely ha nem heviti a tudományos és müvészeti pálya ifjait, soha tölök, semmi nagyot, semmi dicsöt várni nem lehet.

Maga a tiszántuli egyházkerületi közgyülés, oly fontosnak tartotta ama pályafeladatok kitüzését, miszerint határozatilag ismételve kimondotta, hogy a pályázások eredményéről hozzá évről-évre különleges jelentés tétessék. A jelentés kezdetben egypárszor megtétetett; azután elmaradt s megritkultak a pályazóknak egykor sürü sorai is, és a pályamüvek, noha gyakorta kiérdemelték a tanárok helyeslését, mégsem mondhatjuk, hogy kivált a mai mérvek szerént, valami világrenditö jelességgel birtak, ami nem is csuda, ha elgondoljuk, hogy voltaképen mily nyomorult csekély lehetett azon tudományos képesség, amelyet mi, a mi korunk préceptoros gymnasiumaitól s gymnasiumi szinvonalon állott akadémiai oktatásától, és még akkor nagyon szegény magyar tudományos irodalmunktól nyerhettünk.

Ámde most, midön a közelebbi idökben oly áldozatokat hozott szegény hitfelekezetünk a gymnasiumok s akadémiák emelésére, milyeneket a reformatió ólta együttvéve sem; most amidön a tanszékek és tanárok száma a régihez képest oly rendkivüli nagy s nemzeti tudományos irodalmunk is nem csekély mértékben emelkedett és gazdagodott; most amidön a debreceni föiskola akadémiai tanfolyamában is életbe lépett már a tanszabadság s a régi modoru censuráknak és exameneknek hirök sincs; most, amidön, bizonnyal idö elött bár, de mégis széltire emlegetjük, hogy a debreceni föiskolát

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

nem is egy jóravaló, igazi, derék akadémiává, hanem egyenesen egyetemmé kell emelni, (hajh pedig rendkivüli nagy szó ez, a mai időben uraim, sokkal nagyobb, mint amilyennek mi, eddigelé sejtjük) — hogy, mondom most, ebben a debreceni főiskolában, ily nyomorult csekély, azaz voltaképen semmi eredményt sem mutat a tudományos pályázatok ügye: ezt már uraim! valami könnyen elütni vagy elhallgatni, bajosan lehet. Hiszen a pesti egyetemben a legközelebbi iskolai év folyamán kitüzött 16 pályakérdés közül egyetlenegy sem maradt felelet nélkül és számos jutalmak osztattak ki, a sárospataki főiskolában, ahol pedig a tanárok igen részletesen, és szigoruan meg szokták bírálni a pályamüveket s a birálatokat nyomtatásban is közzétenni, a csekély dijjal t. i. 42, 33, 25, 24 frttal ellátott 4—5 pályafeladat közül csak maga a legcsekélyebb diju jogtani az, amely felelet nélkül maradt. Egyébiránt, bármiként állana is a testvér főiskolákban az eredmény, — az a mi fent kijelölt öt sem minket, nem fogná tenni még csak egy egészszé sem s minden ide-oda való tekintgetés nélkül, nyomoznunk kell saját eredménytelenségünk okát, már csak a boldogemlékezetü alapitók iránti kegyeletből is; mert bizonynyal mondhatjuk, hogy egy Hatvaninak, Keresztesi Deáknak, Pécelynek, Váradi Szabónak s a többi kegyes alapitóknak nemes lelkét a legmélyebb fájdalom jarta volna által, ha akkor, midön alapitványaikat tették, valaki igy szólott volna hozzájok: el fog jöni az idő, amidön a ti nemes célu áldozattételeteknek darab ideig nem lesz óhajtott sikere semmi, s talán még azt is rosz neven fogják igensokan venni, ha valaki nyilvánosan reámutatván ezen sikeretlenségre, fájdalmát fejezi ki a felett és nyomozni készül annak okait.

De bezárom már soraimat, mert mind a térből, mind az időből egyiránt kifogytam, s ezuttal nem is volt egyéb célom; mint egyszerüen reámutatni magára az elszomoritó jelenségre. Ha nálamnál képesebb ember feleslegessé tenni nem fogja: akkor majd később igyekszem szólni, amennyire t. i. tölem telik, e jelenségnek okairól is, éspedig annyival is in-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

kább, mert e jelenség, meggyőződésem szerint épen nem magában áll s egyátalában nem valami mulékony tünet, hanem gyökeres bajokkal áll rokonságban.

Valóban épen magára a debreceni főiskolára tekintve is, anélkül hogy akár a mai tanulóifjak elleni öreges sopánkodásokba merülni, akár merőben a tanárok ellen fordulni akarnánk, eszünkbe juthat a hires Shackespeari példaszó: „valami bajnak kell lenni Dániában!“ Meg kell azt nézni és helyrehozni mindenek előtt. Ahol magok a létező alapok az egész épülettel együtt romlásnak indultak vagy átalában nem elég erősek, ott ezeket kell mindenekelőtt emberül helyrehozni és igazán megerősiteni s csak azután lehet bizton és nyugodtan a valódi szilárd alapokra a harmadik s negyedik emeletet felrakni.

Debrecen, 1875. október 6.

Révész Imre.

IV.

Elválasztott római katholikusok házasságra lépése Ausztriában.

(Kényszerült nyilatkozat.)

A miólta néhány héttel ez előtt köztudomásra jutott azon eset, melyszerént Prágában, egy ágytól s asztaltól elválasztott katholikus egyén, mindamellett is, hogy a protestans egyház kebelébe lépett és szászországi állampolgári jogot nyert, — kétnejüség miatt hat havi fogságra itéltetett: rendkivüli félelem lepte meg nemcsak a boldogabb házasság után ohajtozó elválasztott római katholikusokat, hanem nagy aggodalmat és fogalomzavart szült az több rendes és helyettes lelkészeknél is. Közelből s távolból már-már terhelőleg fordultak hozzám olyanok, akik épen készülőben valának első házasságuk nyomorait egy boldogabb házassággal cserélni fel; az ilyenek nagy aggodalommal s kétkedéssél kértek tölem tanácsot és segélyt, kivált miután az illető rendes, vagy helyettes lelkész ur azt

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

állitotta előttök, hogy reájok nézve az uj házasságra lépés merő lehetetlenség s Ausztriában még csak nem is képzelhető. Épen kevéssel ezelőtt is, a legvégsőbb kétségbeesés közt jött hozzám egy uri nő, amenyiben noha két évi küzdelem után már minden akadályt legyőzött s kezében volt a kolozsvári házasságügyi legfőbb törvényszéknek 1875. máj. 31. 119. sz. alatti itélete, mindamellett is, midőn magát ki akarta hirdettetni, egy helyettes lelkész a legerélyesebben letanácsolta öt a házasságról, egyszersmind azonban, azon menekülési utat javalotta neki, hogy költözzék néhány hétre B.-be, (vasuton egy órai távolság Bécstől) ott szándékát egész csendességben s sokkal könyebben végrehajthatja . . . . . Hogy az ily boldogtalan tétovázás s kicsinyeskedő tanácsadások mily helyzetbe hozhattak engem, könyen ellehet gondolni; ennélfogva reámnézve nincs más teendő, mint előttem mindennél drágább egyházam s annak házasságügyi intézvénye és a sérthetetlen protestáns jogok érdekében, az Ausztriában élő magyar vagy erdélyországi protestáns honpolgárok számára, a következő nyilvános nyilatkozatot tenni.

Az emlitett prágai egyént el kellett itélni s csak az a kár, hogy az ő tudatlan tanácsadója is hüvösre nem tétetett egy uttal, mert kétségtelen dolog, hogy ama két nejüvé lett egyén, a házasságjogi tudatlanság áldozatává lett. Az áttérés és a külföldi állampolgári jog ugyanis, senkit sem ruháznak fel azon joggal, hogy az osztrák általános polgári törvénykönyv szerinti ágytól s asztaltóli elkülönitést a házassági, kötelék teljes és végleges felóldatásának tekintse; az osztrák törvény alapján hozott itélet teljes erejében van, mert a jogalany, a reá nézve illetékes törvényszéktől, nem végelválasztási itéletet nyert.

Ha azonban egy elválasztott katholikus:

1. Az ágostai vagy helvéthitvallásu evang. egyház kebelébe lép;

2. s magyar vagy erdélyországi állampolgári joggal akár születési akár más törvényes alapon fel van ruházva;

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

3 s az ágytól s asztaltóli elválasztását az ottani házasságügyi törvényszékek által (Magyarországban az illető polgári törvényszék, Erdélyben az illető ref. zsinat és szebeni konsistorium) külön perfolyamban, minden fokozat által elfogadtatja s ennélfogva

4 a protestánsokra nézve ottan érvényes végelválási okok alapján formaszerinti végelválasztási itéletet nyér, és pedig azon törvényes záradékkal, hogy szabadon uj házasságra léphet, anélkül, hogy a másik félre nézve az ausztriai törvényes itélet sérelmet szenvedne : akkor, igenis akkor, nemcsak jogositva, hanem kötelezetve van Ausztriának bármely protestáns lelkésze, tehát nemcsak a b—i vagy m—i, hanem a bécsi is, természetesen a még megtartandók megtartása mellett, — observandis quae ad huc observanda, — az esketést végrehajtani s egyetlenegy ausztriai hatóságnak sincs joga öt ezért megtámadni. Épen ebben áll egyik következése az állami dualismusnak.

Dr. Szeberényi.

Egyháztörténelmi tárca.

A magyarországi reform. egyházkerületek 1821. márc. 18, 19, 20 és 24. napjain Pesten, ugyanazon évi október 1—4. napjain Debrecenben s az 1822-dik évi február 20—22. napjain Pesten tartott generál konventeinek jegyzőkönyvei. (Vége.)

Az 1822-dik évben február 20., 21. s 22-ik napján sz. k. Pest városában tartatott a magyarországi helv. vallástételt tartó négy főtiszt. szuperintendentiák general. konventje jelen lévén azon :

A tiszáninneni szuperintendentia részéről : méltóságos Nagy-Lónyai, és Vásáros-Naményi Lónyay Gábor cs. kir. kamarás, szt.-István király jeles rendje vitéze; nemes Ungvár-vármegye főispánja, nemes Beregh-vármegyének pedig főispáni adminisztratora s e superintendentia főkuratora ; — tekt. Kazinczi Kazinczy István a felső zempléni egyházmegye és Bizáki Puky István az alsó-zempléni egyházmegye koadjutor kuratorai ; — Szathmáry Mihály tabularis prókátor ; — főtisztelendő s tisztelendő Szathmáry József koadjutor superintendens és Várady Pál az alsó borsodi egyházmegye asszeszora.

A tiszántuli szuperintendentia részéről: méltóságos vice

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

palatinus és főkurator Pécsujfalusi Pécsy Imre, — nagytiszteletü Buday Ézsaiás generalis notárius, és Várady Sámuel kisujszállási predikátor.

A dunántuli szuperintendentia részéről méltóságos Szilasi és Pilisi Szilassy József udvari tanácsos, a felséges septemviralis tábla asszeszora s főkurator, tekts. Losonczy Gyürky Pál, nemes Nógrád-vármegye első vice ispánja; — idösb Péli Nagy András és Szomori Pázmándy Károly koadjutor kuratorok, — főtisztelendő, s tisztelendő Tóthpápay József szuperintendens, Tóth Ferencz generalis notárius, Kármán József és Deáki Gedeon konsistoriális asszeszorok.

A dunáninneni szuperintendentia részéről: méltóságos Rádai gr. Rhéday Pál cs. k. kamarás és főkurator; — gróf Wanteurleben Károly, — gr. Széki Teleki József és Sámuel cs. k. kamarások, — tekts. Bárczay Bárczay Pál, nemes Pest-vármegye első vice ispánja, — Karay István, Kármán Pál, — Siday Sándor, Szombathy Sámuel doktor, — Légrády Pál és Szathmáry József budai ágens, — főtisztelendő s tisztelendő Báthory Gábor szuperintendens, Fodor Gerzson generalis notárius, — Tóth István én Sziládi Péter asszeszor urak.

Mely alkalommal:

Főtiszteletü dunántuli szuperintendens Tóthpápay József a nagy Isten nevét az egész gyülekezettel együtt segitségül hiván:

Méltóságos dunáninneni főkurator Ráday gr. Rhéday Pál ur, mint helybeli főkurátor ur kijelentette azon való szives örömét, hogy a méltóságos és főtiszteletü generalis konvent tagjait ily szép számmal, szuperintendentiája kebelében tisztelheti, — kivánván maga részéről is az ezen generalis konvent békességes tanácskozásaira az Ur Isten segitségét és áldását.

1) Tartozó alázatos jobbágyi tisztelettel felolvastattak tehát ujolag is ő cs. kir. felségének e főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia méltóságos főkuratora s némely ugyanazon szuperintendentia lelkipásztorai egyenetlenségei dolgában a mult évben érkezett s ugyancsak a közelebb mult évi pesti s debreceni generalis konventjeiben közhirré tétetett, s végrehajtás alá is vétetett, most is örökös háládatossággal tisztelt kegyelmes parancsolatai.

Felolvastatott továbbá a n. mélt. m. kir. h. tanácsnak a mult 1821-ik év december 4-ik napjáról 30,174-ik szám alatt kelt kegyes parancsolata, melyben az ő felsége a vallásbeli tanácskozásokban, békességet és csendességet parancsoló rendelései, mindenkor vigyázó szemeink előtt leendő tartására a főtiszteletü szuperintendentiákat atyáskodva emlékeztetvén, a közelebb mult év október 1-sö napjaiban sz. kir. Debrecen városában tartatatott generalis konvent üléseiben végh határozás nélkül maradt szuperintendensi választás, az agentiális kasszáks a szuperintendentia gyüléseinek

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Debrecen városán kivül is leendő tartása dolgát ezen generalis konvent üléseiben ujolag is köztanácskozás alá vétetni, s békességes módon tökéletesen elhatároztatni parancsolja; melyre nézve ugyanazon debreceni generalis konvent jegyzőkönyve ezen tárgyakra tartozó 7., 8., 9,. 12., 15., 16., 20., 31. pontjai ujra felolvastatván :

Minekutánna ezen pontok foglalatából a tetszett ki, hogy azon debreceni generalis konventbe történt nénely kedvetlenségekre a sz. kir. Debrecen városa ref. ekklézsiája nevében beadott irások szolgáltattak alkalmat; azon időtől fogva pedig mind az agentialis pénzeknek a szuperintendentia kasszájában egészen leendő beadása, mind pedig a szuperintendentia gyüléseinek Debrecen városán kivül leendő tartása iránt formált nehézségek is a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia követ urai jelentésök szerint elenyészvén s ezen nemes városi ref. ekklézsia az ő cs. kir. felsége ebbeli parancsolatainak is jobbágyi készséggel elfogadott teljesitését cselekedettel is bebizonyitván, s magának a méltóságos főkurátorurnak is főkivánsága az levén, hogy ezen városi ref. ekklézsiáról e részben is mind ő felsége, mindezen generalis konvent előtt minden gyanu tökéletesen elhárittassék : a generalis konvent a főtiszteletü tiszántuli szuperintendetiának mindezen tárgyak, nevezetesen : az agentiális pénzeknek beadása és tökélletes biztosságba való manipulatiója, mind a traktusok felosztása és a traktus secularis asszeszorok s kurátorok kiválasztása mellett való coordinatiója tökéletes végrehajtása felől teendő tudósitását a jövő generalis konvent üléseire annálinkább elvárja, mivel ő cs. kir. felsége kegyelmes parancsolatai egyszersmind a tökéletes teljesedésbe ment végrehajtás felől is jobbágyi alázatos jelentést kivánnak tétetni. — Ezen kérdések ilyen móddal megszünvén :

2) Olvastatott a sz. kir. debreceni ref. ekklézsiának méltóságos főkurator Péchy Imre urhoz beadott s itt is felolvasott próba leveleivel támogatott, s a más méltóságos főkurátor uraknak is megküldött irása, melyben különösen a debreceni ref. kollégiumban tanitó professorok hivása s marasztása jussába magát megtartatni kéri.

Mely professzorok választása és hivása módja eleitől fogva miképen gyakoroltatott légyen? arról való deducatióját a méltóságos főkurátor is előadván :

— Meggyőződött a jelenlévő generalis konvent most is tökélletesen a felül, hogy valamint közönségesen a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia, ugy különösen maga a debreceni ref. ekklézsia is a kebelekbe levő ref. kollégium iránt mindenkor a jóltevőségben vetélkedő kölcsönös édesatyai dajkálkodással viseltettek. Midőn tehát azon anyaiskolát továbbra is mind a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia, mind a nemes városi ref. ekklézsia boldogitó ápolgatásába ajánlaná; minthogy

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

ugy is jól tudná, hogy a nemes városi ref. ekklézsia munkás segedelmének nem anyira a kollégium főigazgatása dolgai iránt való jus következtetés, mint a vallás, s annak virágoztatása iránt való szent buzgóság volt főcélja, hogy épen a professzorok választása, hivása, s elbocsátása iránt való jusbeli vetélkedés által a közjó, a haza és az iskola virágzása ne szenvedjen a jelenlevő general konvent, a főtiszteletü szuperintendentiák, az ország minden iskolái iránt fenlevő törvényes főjussánál fogva mind a most emlitett célból, mind a felolvasott próba-levelekből, mind pedig magából a dolog természetéből is, hogy egyszérsmind minden kedvetlen különbözések alkalmatossága ő cs. k. felsége kegyelmes parancsolatába kijelentett atyai kivánsága szerint is gyökeresen kiirtasson; egyező értelemmel, e következendőkben állapodott meg:

1) A theologiai kathedrákra ugyan vakántzia történvén, ezen vakántziát a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia a más három főtiszteletü szuperintendentiának azonnal adja tudtára, megkérvén, hogy azon theolog. kathedákra a maga részéről egy-egy alkalmatos személyt proponáljon, — mely propositiót megértvén, tegyen a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia a debreceni localis curatoratusnak jelentést, hogy az ezen tárgyba tartandó s hirül adott szuperintendentiále consistorium határnapjára küldjön a localis curatoratus követeket; kik ott megjelenvén, a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia is candidáljon maga részéről is egyet. Ekkor küldjön ki a szuperintendentiále konzistorium, a főkurator s szuperintendens urak elölülése alatt egy deputátiót, — mely az ekklézsia egyenlő számu követeivel, s a csupán tanácskozás végett meghivott professzorokkal az üres kathedrára a kandidatusok közül egyet elválasszon, mely elválasztást a törvényes megerősités végett a szuperindendentiále konsistoriumnak, hol ugy is a localis kuratoratusnak követei ismét jelen lesznek, azon deputatio jelentse be s a helybenhagyott választás adassék a debreceni localis kuratorátusnak a szokott meghivás és bevitel végett tudtára.

A több kathedrákra nézve pedig a más szuperintendentiák meghallgatatása szükséges nem lévén, egyébiránt azokra nézve a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia a fentebb leirt módon tartandó konsistoriumában több alkalmas személyeket kandidáljon, választása és hivása is a most leirt módon menjen véghez.

2) A nemes városi ref. ekklézsia által gyakorolni szokott professzorok évi marasztása pedig, mint felesleges való s a céllal meg nem egyező szokás tökéletesen szünjék meg.

3) A professzorok cseresztése pedig menjen ugy mint a meghivása.

4) Az iskolára való főbbfelvigyázás kétségenkivül a főtiszteletü szuperintendentiát illetvén, — ezen jussa a főtiszteletü tiszántuli

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

szuperintendentiának továbbra is sérthetetlenül megtartassék, — oly móddal, hogy az immediata inspektióba az ekklézsiai localis kurátorátusnak, mint helybeli nagy jóltévőknek legjobb módja lévén s az iskola sorsába való részvétele eddig is mindenkor hálásan tapasztaltatván, nevezzen ki a lokalis kurátorátus maga kebeléből egy állandó deputátiót, mely álljon 3 városi sekularisokból, egy helybeli predikátorból, s mindig az iskola rektorprofesszorából, kik is a szuperintendentia által kidolgozandó és kiadandó instructio mellett az iskolára szorosan vigyázzanak s mindenekről rendes protoculomot vigyenek s a protoculomok bemutatása mellett a főtiszteletü szuperintendentiának időről-időre környülállásos jelentést tegyenek, megjegyeztetvén, itt az, hogy ha a professzorok felől lesz a kérdés, a rektorprofesszor a tanácskozásokból kimenjen.

A számadások megvizsgálására pedig minthogy az a főigazgatásnak a legfőbb kötelességei közzé tartozna, a főtiszteletü szuperintendentia rendeljen a maga kebeléből minden évben egy különös világiakból egyháziakból álló mixta deputatiót; mely a kasszák s jövedelmek felől minden évben a legszorosabban számot vegyen s a számadásokat soha egy évről, másra átmenni ne engedje, s ezen deputatió is a szuperintendentiának tegyen jelentést. Végre pedig

a debreceni ref. ekklézsia localis kurátorának s a superintendentiále konsistoriumokban koadjutur kuratori ranggal való ülése legyen.

3) A mi a felséges resolutio szerint is a tiszántuli szuperintendens választása kérdése elhatározását illeti:

Ellévén már a közelebbi rendelések által minden nehézségek, melyek a szuperintendens Debrecenben való lakását nehezithették volna tökéletesen háritva, az uj szuperintendenst a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia ekklézsiái minden szuperintendensi lakhelyre való tekintet nélkül, a már meghatározott mód szerint szabadon választhatják; melyre nézve a mostani generalis konvent jegyzőkönyvének ezen czikkelye a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia e részbeli kurensébe szóról-szóra be fog tétetni.

4) Ezek szerint semmit sem kételkedvén e jelenlevő generalis konvent tagjai aziránt, hogy minden, a főtiszteletü tiszántuli szuperintendentia kebelében eddig uralkodott viszálkodások tökéletesen elfognak enyésztetni; valamint az elmult időkre nézve azokat a nemes elfelejtés s keresztyéni szeretet által örökre betakartatni kivánták; ugy jövőre nézve:

Maguk a jelenlevő főtiszteletü szuperintendens urak mindnyájan jónak látták, hogy a vallásbeli hivatalokra megesküdő világi avagy egyházi nagyobb, vagy kisebb szolgák avagy előljárók mindenütt a pres-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

byteriális igazgatás formájára esküdjenek, s e végre az esküvés formája közönségesen igy hozassék be. Nevezetesen : a szuperintendensek esküvése formája e következőképen legyen :

„Én N. N. esküszöm az egy élő Istenre, a ki Atya, Fiu és Szent-Lélek, hogy én ezen szuperintendensi hivatalban, melyben ezen főtiszteletü N. N. szuperintendentia helv. vallástételt tartó ekklézsiái által kiválasztattam, a cs. k. felség iránt tántorithatatlan hüséggel viseltetni, az evangyéliumi tudomány tisztaságára, — ugy a mint a Szentirásban s a helv. confessióban előadva vagyon : vigyázni fogok, s azt teljes erőmből megtartom, az ekklézsiai presbyterialis az az egyházi és világi együtt munkálkodó férfiakból álló igazgatásban, az ekklézsiai törvényes kánonokat, — a melyekkel t. i. a helv. vallástételt követők valóságosan ez időben élnek, megtartom és beteljesitem; minden hivatalomra tartozó tárgyakban, minden gyülölség, kedvezés, félelem, kérés, jutalom, avagy akármely világi tekintet félretételével igazságos és a használatban levő kánonokkal megegyező itéletet hozni fogok, az ekklézsia békességét, nevekedését és hasznát, valamint a nagyobb és kisebb iskolákét is teljes erőmből előmozditom s azon igyekszem, hogy mindenekben olyan legyek, amilyennek a presbyterialis püspöknek lenni kell. Esküszöm végre, hogy valamint az időszerint semmi titkos társaságnak vagy szövetségnek, akár az ő cs. k. felsége örökös birodalmaiban, akár azokon kivül is tagja nem vagyok, ugy ezentul is azokban semmiféle szin alatt beavatkozni nem fogok. Az Isten engem ugy segéljen. Ámen!“

Mely esküvés formájához fognak a fő- és koadjutor kuratorok, széniorok, asszessorok, közönséges predikátorok és professzorok esküvései alkalmaztatni s különösen mindegyikbe a presbyterialis igazgatás formájára való esküvés be fog tétetni.

5) A generalis konvent aktái s árkhivumai rendbe leendő tartása végett :

— Meghatároztatott, hogy azok ezidőszerint a budai agens gondviselése alatt lévén : ha a pesti ref. templom tökélletesen el fog készülni, a mostani oratorium helyéből szakasztassék el egy kis szoba, melybe erős vasajtók, zárak és táblák alatt a generalis konvent aktái, s arkhivuma időről-időre tartassanak.

6) Olvastatott a n. m. m. k. h. tanácsnak e folyó 1822. évi január 22-ik napjáról 2449. szám alatt kelt kegyes parancsolata, melybe az 1816-ik évi 37,241-ik sz. alatt ugyanezen tárgyban kelt parancsolatot is republikalván a főtiszteletü szuperintendentiák gondos vigyázását kivánja aziránt, hogy a berlini társaság költségén nyomtatott, s csehország némely városai kapujinál az utazóknak és vándorlóknak ingyen kiosztogatni szokott biblia exemplárok, akármely ugyanis, de különösen tót nyelven az országba bé ne hozattassanak :

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

— Több izbeli alázatos felirásaikban megirták már ezen főtiszteletü szuperintendentiák, hogy vallásuk értelme szerint a szent biblia terjedését hitük sorosi között nem megakadályoztatni, de elősegiteni tartoznak, egyébiránt valamint a más valláson levőkre nézve e részben semmi hatalmok nem lehet, ugy más részről nyilt szivvel kinyilatkoztatják, hogy ezen bibliák felől még eddig semmi tudomások nincsen.

7) Olvastatott a n.m. m. k.h. tanácsnak a mult 1821. évi 27, 281. sz. alatt kelt intimatuma, melyben jelenti, hogy még jelesebb talentumu theologus ifjainknak is a külső országokra való kiutazás teljességgel megvan tiltatva :

— Táplálja azon reménység a főtiszteletü szuperintendentiákat, hogy ez akadályok nemsokára megszünvén, ő felsége a szabad kimenetelt ifjainknak az 1791-ik 26. törvényczikkely szerint ujolag kegyelmesen megengedni méltóztatik.

8) Olvastatott nemes Csanád-vármegye Makó mezővárosában lakó céhbeli ref. mesterek méltóságos Péchy Imre szuperintendent. főkurátor urhoz beadott esedező levele, melyben sérelmesen előadják, hogy a céhzászló készitésére, s a kántori szent misékre, a ref. mesterek is fizetni köteleztetnek, nekik ellenben meg nem engedtetik, hogy noha a céhnek a ref. mesterek $^2/_3$-ad részét teszik, ők is a magok ekklézsiája számára valamit a céhládájából kivehetnének. Mely esedezésbe az is jelentetvén, hogy e részben az aug. vallástételt tartó ugyancsak helybeli mesteremberek is vallásbeli főelőljáróikhoz orvoslás végett folyamodtak :

Az aug. vallástételt tartó atyánkfiaival egyetértőleg jobbágyi alázatos felirásunkba meg fog ő cs. k. felsége kéretni, hogy az 1791-ik 26-ik art. 3. cikkelye következtében is vallásunkon levő mester embereink ezen sérelmeit is kegyelmesen orvosoltatni méltóztassék.

9) Vége lévén ezek szerint a jelenlevő generalis konvent tanácskozásainak, nem lehetett közönségesen eltitkolni azon örömöt, melyet éreztek a generalis konvent tagjai fejenként aziránt, hogy ő cs. k. felsége atyai rendeléseihez képest tanácskozásaikat ily békességes s szép móddal végezhették, s magokat továbbra is az ő cs. k felsege s a főbb igazgatói székek megelégedésére s bizodalmára méltókká tehették, melyre nézve :

Főtiszteletü dunáninneni szuperintendens Báthory Gábor ur az egész gyülekezettel együtt, buzgó imádságába, a mint itt szóról-szóra következik a nagy Istennek hálákat adott :

„Világosságnak atyja! Te tőled száll alá minden jó adomány, és tökélletes ajándék onnan felül az égből, Te vagy a kezdet és a vég, a jónak mind elkezdője, mind elvégzője. Te cselekszed azt is, hogy mi a jót mind akarjuk, mind véghezvigyük a te jó kedvedből.

Megismertük háládatosan, hogy a te elkezdett munkád volt az, mi-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

dőn kegyelmes fejedelmünknek atyai szivét ugy igazgattad, hogy minket egybegyüjtene, a te magában meghasonlott házad békességének munkálkodására; de egyszersmind láttuk előre azt is, hogy mi hiába munkálkodunk, ha te magad nem épited ezt a boldogitó békességnek alkotványát, sőt félünk, hogy az emberi indulatoknak kártékony zivatarai felforgatják munkáinkat, sikertelenné teszik minden igyekezetünket. De te a ki a tenger hánykódó habjainak is parancsolsz, és lecsendesednek, valamint elkezdetted a jót általunk, ugy elis végezted. E végre ugy igazgattad lelked által elménket, szivünket, nyelvünket hogy mindnyájan egyetértettünk, egyet akartunk, egyet szólottunk, egyet végeztünk. Megkészült az ohajtott békesség, az egymástól elidegenitett szivek a tökéletesség kötele a szeretet által ismét összeköttettek. — Hála legyen! hála légyen Istennek! nem nekünk, uram nem nekünk, hanem a te nevednek légyen dicséret és dicsőség.

Valamint pedig a te munkád ez az áldott békesség, ugy tedd ezt oly állandóvá és mozdulhatatlanná, hogy valakik ezt ujra igyekeznek megháboritani, szégyenüljenek meg, és szakadjanak belé. (Zakariás XII. rész 3. vers).

Ne legyünk mi, és a mi atyánkfiai azokhoz hasonlók, a kik azt mondták: „békesség, békesség, békesség", de nem volt békesség". Győzz meg minket, arról, hogy a mely ház, ha szinte a te házad is az, magában meghasonlik, elpusztul; ellenben éreztesd velünk mely jó és gyönyörüséges dolog az atyafiak békességben való együtt lakások; mert ott parancsolja az ur, hogy legyen áldás és élet mindörökké.

Urunknak ura, királyoknak királya esedezünk te néked a felséges ausztriai császárért, hazánk kegyelmes jó királyáért. Adj napokat az ő napjaihoz, esztendőket esztendeihez, az igazság és irgalmasság által erősitsd meg az ő királyi székét nemzetségről nemzetségre, terjeszd birodalmának és dicsőségének határait, jutalmaztasd meg azt a kegyességét, hogy miután a népeknek és nemzetségeknek csendességet szerzett: a te házadnak is békességet adott. — Győzd meg a te felkentedet arról, hogy a mi szent ártatlan vallásunk nem mást, hanem azt tanitja nekünk, hogy az Istent féljük, a királyt tiszteljük: adjuk meg az Istennek a mi az Istené, a császárnak a mi a császáré, hogy igy mint ilyen szent vallásnak követői fejedelmünk oltalma és törvényeink védelme alatt, téged lelkünk ismerete szabadságában tisztelhessünk.

Áld meg mennyei és földi áldásiddal mindazokat, a fő és nagyméltóságu személyeket, a kik a te házad békességének visszaszerzésében munkálkodtak; vezesd vissza házaikhoz békességgel azokat, a kik sirva hozták ide a magot a vetésre, most pedig hazatérnek vig énekszóval, békességet vivén magukkal, mint az ő munkájoknak áldott jutalmát.

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Légyen békesség és az urnak áldása mi rajtunk és a mi maradékinkon mi utánunk Ámen!

Mely generalis konvent jegyzőkönyve a bevett mód szerint deák nyelvre is átfordittatván, s igy oldalonként mind a két nyelven leiratván: tartozó alázatossággal be fog a n. m. m. k. h. Tanácsnak mutattatni. — Kelt mint feljebb.

Feljegyzette, és kiadta Szathmáry József m. k., budai agens, s ezen gen. konvent világi jegyzője.

Egyházi krónika.

Németország: A Gusztáv-Adolfegylet évi nagy közgyülése s a német császár megjelenése azon. Adalék a porosz evang. egyház statisztikájához.

A nagy tekintélyü és áldott hatásu Gusztáv-Adolfegylet ez évi közgyülésének tagjai, a német császár mult évi meghivása folytán Potsdamban, a porosz királyi udvar kedvenc városában gyültek öszve, Aug. 24-dikén, tehát azon a napon, amely egykor, a Bertalan-éjji mészárlásra viradt fel. Fel is emlité ezt egyik beszédében az elnök Dr. Fricke lipcsei hittanár. A templomi szónokok Brückner porosz general szuperintendens és Dr. Baur lipcsei tanár valának. — Az egylet ez évben 231,342 tallért osztott ki, tehát jóval többet mint a mult évben. Ez évben bevégezte 23 templomnak, 18 iskolának, 18 lelkészlaknak épitését, hozzá kezdett 26 templomnak, 18 iskolának épitéséhez. A bielitzi protestáns tanitóképezde Csehországban folyvást 8000 frt évi segélyt kap, az ottani elemi iskola pedig 400-t. A Gusztáv-Adolf egylet szerint tehát még mindig van szükség felekezeti népiskolákra és képezdékre, sőt az egylet csak is ilyeneket segélyez. — Rendkivüli hatást tett, hogy a gyülési tagok diszebédjén néhány percre megjelent az öreg császár is. A legőszintébb részvétét fejezte ki az egylet iránt s intette azt, hogy maradjon meg az igaz hitnek egyedül helyes alapján s akkor folyvást nagyobb jótékonyságot fejthet ki. Erre az elnök ünnepélyesen nyilvánitá, hogy az egylet alapja nem más mint Jézus Krisztus, aki ugyanaz ma, aki volt tegnap és lesz mindörökké.

A legujabb hivatalos kimutatások szerint a 8 régi porosz provinciában 1815-től 1870-ig a lelkészi állomások száma 614 egészen ujjal szaporodott. Magában, Berlinben a mult év végén 118 protestáns lelkészi állomás volt, tehát majd nem két anyi mint 1815-ben. Poroszországban a legujabb időkben 1200 osztr. forint a lelkészi fizetés minimuma, és az állam ennek biztositása végett évenként mintegy 700,000 frtot fog fizetni.

Anglia: A presbyterian egyházak egyetemes gyülése.

Mult julius hó 21—25 napjain csakugyan megtartatott a föld presbyterian egyházainak előleges egyetemes gyülése. Julius 20-dikán kedden estve, London egyik ref. templomában mintegy 100 presbyterian

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

követ jött öszve a föld különböző részéről. Dr. Dykes presbyterián lelkész üdvözölte őket s megtörténtek a kölcsönös bemutatások. Eddigelé a szövetséghez 48 országos presbyterian egyház csatlakozott, ezek közül 20 személyesen volt képviselve a londoni gyülésen, a többiek irásbeli üdvözletet küldöttek. Dorner nagy hirü berlini hittanár is küldött üdvözlő iratot, de fájdalom az európai sőt még amerikai német reformátusok is elmaradtak. A debreceni üdvözlő szózatot, a melyet Sayous párisi tanár felhivására e folyóirat szerkesztője inditványozott és fogalmazott, nem más mint Decoppet párisi ref. lelkész mutatta be a londoni gyülésen, ahol az testvéri szeretettel s általános lelkesedéssel fogadtatott, és erről Decoppet ur nyilván emlitést tett azon jelentésében is, amelyet visszatérte után küldőihez intézett. Egész terjedelemben megjelent a debreceni üdvözlő szózat francia nyelven is a Le Christianisme au XIX-e siécle cimü francia református egyházi lapban. Ez, és nem más a dolog valódi állása a mi csekély tudomásunk szerint. Később mégigyekszünk visszatérni a nagyfontosságu ügyhöz, most csak annyit jegyzünk meg, hogy elnökké Dr. Mac Cosh az uj yersei Princeston kollegium főnöke választatott s megállapitattak a leglényegesebb alapelvek is, kimondatott nevezetesen, hogy a szövetséghez csak presbyteri elvek szerént szervezett és oly egyházak csatlakozhatnak, amelyek elösmerik az ó és uj szövetségi szentiratok döntő tekintélyét a hit és erkölcs dolgában, és a melyeknek hitvallása egyezik a reformált egyházak hitvallásainak alaptételeivel.

Szabad legyen előlegesen is megjegyezni, hogy ha a magyar ref. egyházak ama szövetséghez csakugyan tényleg csatlakozni akarnak, az komolyan meggondolandó lesz, mert annyi kétségtelen bizonyos, hogy ha azok a külföldi presbyteriánok látnák például a mi ujabbkori püspökszentelési ceremoniáinkat, és ha megtudnák, hogy ezek egyikének alkalmával tul a Dunán, Komáromban, az ünnepély tő szónoka, egy lelkész esperest, a föld összes reformált egyházainak leglényegesebb alaptanait botrányos merészséggel nyilván és ünnepélyesen arculverte és pedig a nélkül, hogy a hivatalból jelen volt számos lelkészek és hittanárok közül valaki, legalább akkor, midőn a gyüléseken amaz „örömünnep"-ről tétetett jelentés s a napi dijjak kiadásáról volt szó, egyszerüen felemlitette vólna, hogy ő, ama botrányos beszédet fájdalommal hallgatta: — hogy ha mondom, mindezt a külföldi református presbyterian hitfeleink megtudják, kétségenkivül azt fogják mondani, hogy oly presbyteriánok mint a mai magyar reformátusok, az ő őseik és ők maguk is nem voltak, de nem is lesznek soha! — Valóban, itt volna már az ideje, hogy hagyjunk fel a sem hév sem hidegség s a kétfelé sántikálás dicsőségével, hanem tegyünk vallást az igazságról, mégpedig nemcsak szóval, hanem tettel is.

Franciaország: Coquerel halála.

A francia radikál reformátusokat nagy csapás érte, mert kitünő vezérök Coquerel Athanaz Jozsue meghalt Fismesben, mult julius hó 24-dikén, élete 55-dik évében. Ő is mint nagyhirü atyja, párizsi ref. lelkész volt, mignem 1864-ben, a szerkesztése alatti Lien cimü egyházi lapban Renan hirhedt müvét magasztalván, hivatalát el kellett vesztenie.

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Ekkor maga alapitott egy külön liberalegyházat, amelynek templomában rendszerént nagyszámu hallgatók gyültek öszve kitünő szónoklatainak hallgatására. Néhány év ólta elbetegesedvén, egészségi érdekből Olaszországba s más kedvező tájakra gyakori utazásokat tett. Igy érte őt el a halál Fismesben, egy régi tulbuzgó s türelmetlen római katholikus faluban s Coquerel meghagyta, hogy csak azért is itt temessék őt el. Temetése julius 26-kán történt minden legkisebb csendzavarás nélkül. Coquerel vallás tekintetében radikál, de e mellett nem csak szellemdus s nagytudományu, hanem valódi tiszta, nemes, emelkedett jellemü derék férfiu volt. Az ő müveiből is világosan ki lehet mutatni, hogy pl. 20 évvel ezelőtt, még egy általában nem állott a liberalizmus azon szélső pontján, amelyre élte vége felé jutott. — Nyilt őszinteséget, határozottságot, lelkiösmeretességet és bátorságot, tanulhatnának tőle bármely párt emberei.

Helvétzia: A predikátori társulat évi nagy gyülése. Mult augusztus hó 16—18 napjain tartatott az emlitett gyülés Szent-Gallenben. A mult évben 268 tag jelent meg az ily gyülésre, a mostanira csak 160, s ezeknek tetemes része reformer volt a közel vidékekről. Az ünnepélyes egyházi beszédet Künzler tartotta, mérsékelt irányban. Megnyitó beszédet Mayer mondott s arról értekezett, hogy az evangelikus egyháznak a római katholicizmus non possumus elvével szemben, a possumust kell vallani, azaz a kor irányeszméivel együtt haladni. Az első előadó Pfeifer vólt, aki azon tételt fejtegette, hogy az egyház tagja csak oly ember lehet aki megkereszteltetett, konfirmáltatott s magát az egyházi rendtartásoknak aláveti. Emiatt a szélbal reformerek nagyon felförmedtek s azt vitatták, hogy sem a keresztség, sem az Urvacsorája s más eféle, nem szükséges az egyházi tagsághoz, hanem csak az, hogy megfizesse az ember az egyházi adót. Vitatkoztak s veszekedtek még, másféle tárgyakról is s a jelek általában oda mutattak, hogy ez a társulat, eddigi alakjában nem sokáig állhat már fen.

Hollandia: Hova vezet a modernismus? A Christenbote folyó évi szeptemb. 19-diki száma irja, hogy egyik holland theologiai lap azt állitotta s fejtegette közelebb, hogy a vallásossághoz egyáltalában nem szükséges az, hogy az ember higyjen Istent, mert a vallás épen nem Istenhezi viszony, hanem csak oly sajátlagos képesség vagy tulajdon, mint pl. a költészet. Erre a modernek közzül többen elszörnyüködtek s kijelentették, hogy az Istenről hitet fen akarják tartani; midőn azonban ennek okát próbálták vólna adni, nem sikerült és nem is sikerülhetett az, mert hiszen már régen kimondották a főelvet, hogy nem kell semmi dogma, már pedig, maga ez is, hogy van Isten, voltaképen nem egyéb mint dogma. Az is jellemző, hogy egy mérsékelt modern gyülés két napig tanácskozott saját pártprogrammjának megállapitása végett, de elvégre is, eredmény nélkül oszlott el. Ily körülmények közt, a hivők pártja folyvást erősbül és emelkedik s óhajtandó csak az, hogy tartóztassák magukat a politikai párttusákba való vegyüléstől és az ultramantánokkal való cimborálástól, — jegyzi meg az emlitett lap. —

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Különfélék.

Magyar protestáns jogakadémiák. — A felsőbb oktatás ügyében hazai törvényhozásunk még nem intézkedett s igy a jogi tanfolyam ügyében is csak miniszteri rendelettel állottunk szemben, mindazonáltal mégis elöteremtődtek a miniszter kivánsága szerinti protestáns jogakadémiák. Nemcsak Debrecennek, hanem Pataknak, Kecskemétnek, Pápának és Mármaros-Szigetnek is, van illetőleg lesz már jogakadémiája. Debrecenben a mult juliusi egyházkerületi gyülésen négy uj jogtanár választatott, akik a jelen iskolai év elején ünnepélyesen be is igtattattak hivatalukba: Kőrösi Sándor pápai volt jogtanár, Liszka Nándor eperjesi volt jogtanár, Kassay Sámuel hites ügyvéd, Dr. Kovács Sándor hites ügyvéd; mindnyájan kitünő derék férfiak. Legyen áldás müködésükön! — A minap Csengery Antal, az országgyülés pénzügyi bizottságának egyik ülésén, a pesti egyetem jogi tanszakára tekintve azt mondá, hogy az főleg „ügyvéd mesteremberekét“ képző intézet s ajánlotta, hogy több figyelemmel legyünk ezután a bölcsészeti tudományokra. Hát a protestáns jogakadémiák mik lesznek? Egyházunk védbástyái, a szabad tudomány és az alkotmányosság ápolói, a vallásunk iránti hüségnek a világiak közötti fentartói, stb. — mondják sokan. Adja Isten, hogy valóban, igazán és tényleg ugy legyen! Mily szomoru helyzet azonban, hogy tehát az egyház, saját elemi iskoláiban s gymnasiumaiban nem képes adni, annyi vallásos nevelést, hogy a világiak hütlenségétől vagy hidegségétől protestáns jogakademiák nélkül tartani ne lehetne! Nagy aggodalmat költhet az is, hogy protestáns főiskoláinkban, ez időszerént önálló bölcsészeti szak teljességgel nincs. Magában a debreceni fő iskolában az elemi iskolákon s tanitóképezdén kivül van egy 8 osztályu gymnásium s efelett mindjárt a theologiai és jogi szak; punctum! Az egyetlen egy bölcsészettanár is, hogy mint valami felkiáltó vagy gondolatjel egyedüliségében fel ne tünjék, gondosan be van sorozva ama két szakba s ha nem vólna is, egy két tanár fakultást vagy tanszakot nem alkothat. Egyszóval, a felsőbb oktatás s különösen a bölcsészeti szak ügyében, a mi mostani állapotunk, valóságos Bach-Thunkorszakbeli osztrák állapot! Oly állapot, amely ellen a debreceni főiskolai tanárok egykor dicsőségesen és ünnepélyesen protestáltak. Azt mondották azok a tanárok, hogy a „debreceni főiskolának nem csak nyilvánosnak, hanem protestánsnak is kell lennie egyszersmind. S mi egy protestáns főiskola lényeges tényezője? Nem más mint egy erős bölcseleti szakkal támogatott hittani szak oly módon, hogy amely iskolában az utóbbi az előbbi nélkül egyedül áll: azt hittani főiskolának igen, de protestáns főiskolának, itéletünk szerint, nevezni teljességgel nem lehet „.....“ a két szaknak fentartása protestáns főiskolánknak nélkülözhetetlen életföltétele, oly módon, hogy ha ebben a bölcseleti szak fen nem marad, bátran el lehet mondani, hogy a debreceni reformált ősanyaiskola, gymnáziummá törpittetett, oly gymnáziummá, mely mellett van egy jogakadémia, és egy helvét hitvallásu papokat képző oly növelde, melynek a kellő alapja hiányzik, melynek életgyökerétől az azt tápláló nedv elvonatott. stb. stb. Mindezt a debreceni tanárok igen nyomatéko-

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

san be is bizonyitják s erélyesen sürgetik, hogy a 8 osztályu teljes gymnáziumon s jogakadémián s theologiai szakon kivül elmulhatatlanul kell lenni egy erős és önálló bölcsészeti szaknak is. — De hát, csak külsőleg és felületesen tekintve is, mit mutat a mi főiskoláink mai alakja? Ott ágaskodik az ez idő szerinti katonai mértéket megütő jogakadémia, mellette kucorog a kisebb nagyobb mérvben törpe theologia; a bölcsészeti szak pedig, amely, már Schleiermacher itélete szerint is, az akademiák vagy egyetemek szivét, lényegét alkotja, nálunk, a mi kisrészben létezett is, most már szerencsésen el van párologtatva. Valóban az ily főiskolák, puszta kenyérkereseti vagy üzleti intézeteknek tekinthetők, de valódi protestans tudományos intézeteknek egyáltalában nem! Ime tehát, itt egy valóban létező hiány, egy naponként kiáltó szükség s ez is csak egy a többek között! Ezeknek betöltéséről kellene elébb komolyan gondoskodni s csak azután emlegetni a rendkivül magas és távoli dolgokat. — Ajánlom a tisztelt olvasó figyelmébe mind a Csengery fentemlitett nyilatkozatát, mind az egykori debreceni tanárok emlékiratát, amelyet valaha a sárospataki füzetekben közzé tettem volt.

Szerkesztő.

A francia katholikus egyetemek ügye. — Az általunk már emlitett felsőbb oktatásügyi törvények alapján, a francia főklérus roppant erőfeszitést fejt ki, hogy a célba vett katholikus egyetemek minélelébb felállittassanak. Eddigelé valóban katholikus egyetemekről volt szó, hanem a közelebbi időkben az ügyes Dupanloup figyelmeztetése következtében, már nem katholikus, hanem szabad egyetmeket emlegetnek; — igen okosan! Egyelőre hét ilyet akarnak alapitani. Ezek közül a legfőbb, a párizsi szabad egyetem, hihetően még ez évben meg fog nyilni; a bibornok érsek kezében már 8 millió frank van e célra; készen vannak az alapszabályok is és megerősités végett beterjesztvék, nem ugyan az államhatóságnak, hanem a római pápának. Ilyen ott a valódi szabad egyetem! A Toulousban állitandó szabad egyetemre is, már több mint hatszáz ezer frank van készen az illető főpapok kezében. Ezenkivül segélyegyletek is alakulnak, amelyeknek céljok szegény tanulókat gyámolitani a szabad egyetemeken. — A francia klérus tehát, már darab idő ólta csendesen készülgetett, a törvény alkotására hatalmasan befolyt, s midőn az megalkottatott, kitüzte a zászlót, minekutána zsebében is volt és van egyszermind valami. — Mig ezek igy folydogálnak, a Párizsban felállitandó protestáns theologiai fakultás ügye, folyvást háttérbe szorul, a kormány mostoha az iránt, s már aligha lesz belőle valami.

Könyvészet.

Soltész Ferenc és Szinyei Endre. Görög magyar szótár. Második ujonnan átdolgozott és bővitett kiadás. Sáros-Patak. 1875. Nagy 8r. 6 + 735 lap. Diszes kiállitás. Ára 4 frt. 50 kr. Őszinte elösmeréssel adózunk a sáros-pataki derék tanároknak e kitünő és hézagpótló iskolai könyvért, amelyet a sáros-pataki „irodalmi kör“ adott ki a főiskola költségén.

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

Fördős Lajos. Agenda. Egyházi szertartási beszédek és imák. s ezekhez mellékletül jegyzetek és utasitások. 2-dik kiadás. Kecskemét. 1875. Kiadó tulajdonos: Sziládi Lajos. 8r. 8 + 296 l. Ára 2 frt. Vannak benne kereszteléskor, egyházkeléskor, urvacsorájakor, konfirmáláskor, urvacsorájakor, házasulók s egyházi előjárók felesketésekor, temetéskor s némely ritkább alkalmaknál mondandó beszédek és imák, továbbá a lelkészi eljárásokra vonatkozó különféle jegyzetek és utasitások. Ajánljuk e sok esetben használható müvet a lelkésztársak szives figyelmébe.

Schwartzer Viktor. Általános vegytan különös tekintettel a gazdászat, kereskedés és az iparra. Seil nyomán. Debrecen. Csáthy Kár. 8r. 18 + 177 lap. Ára 1 frt.

Magyar könyvesház. I. folyam 7. szám. Francia életképek. Irta: Erckmann, forditotta Csukási. 12r. 56. l. I. folyam 8-dik szám: A fatalista. Orosz beszély irta Turgenjev. 12r. 53 l. Kiadja Aigner Lajos, Budapesten. Minden füzet külön kapható. Ára 20 kr.

Szépirodalmi könyvtár. Regény-folyóirat. Szerkeszti és kiadja Scultety Jozefa. Párisi jó madarak. Regény, irta Gaboriau Emil. Forditotta Til Mihály. I. Kötet. Budapest. 1875. Kis 8r. 96 l. Ez már az egész vállalatnak 4-dik évfolyama 17-dik száma. Előfizetési pénz egész évre, 24 füzetre 6 frt; bolti ár 8 frt lesz.

Az autonom egyház és a néptanitók nyugdijjazása. Ki nyugdijjazza az egyházi tanitót. Kassa 1875. Nagy 8r. 6 l. Ezt mondja szerző a többek közt: „A porotestáns egyház avval, hogy tanitóinak nyugdijjazását, az államnak átengedi, oly nagy rést törhet autonomiája védfalán, amelyen át ellensége, muzsikaszóval bevonulhat; e lépés talán oly téves lehet, hogy nem is merjük gyanitani merre fog majd utunk vezetni s mily posványban fog kelleni majd küzdenünk." Igazsága van szerzőnek. Valóban maholnap puszta nevetséggé válik a mi kezünkben az autonomia s a nyomorult szolgaságban még dicsőségünket fogjuk keresni! —

Csécsi Nagy Miklós. Kibucsuzó egyházi beszéd. Szatmár. 1875. 8r. 12 l. Beköszöntő egyházi beszéd Makón. Szeged. 1875. 8r. 24 l.

A sárospataki, székely udvarhelyi és debreceni főiskolák a jászóvári premontrei kanonokrend kassai, a kis-kun halasi, nagykörösi, hódmezővásárhelyi főgymnáziumok, a szatmárnémeti s csurgói gymnáziumok, a debreceni főreáltanoda s kereskedelmi iskola s a budapesti tudomány és müegyetemi olvasókör mult iskolai évről szóló Értesitvényeit őszinte köszönettel vettük s adandó alkalommal fel fogjuk használni azok adatait. —

Stein János kolozsvári könyvárus ur kinyomatta az általa kiadott vagy nála bizományban lévő Hittudományi könyvek sorozatát. Méltó az illetők figyelembe vételére.

Két érdekes könyvnek sajtó alatti létét jelenthetjuk. Az egyik:

A pápai evang. ref. egyház levéltára 1510—1811. Ismerteti Liszkay József nevezett egyház lelkésze. Pápán, a főtanoda betüivel. 1875. Az egész gyüjtemény mintegy 15 ivre fog terjedni s még ez évben kapható a szerzőnél 1 frtért. — A másik:

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429

A Geleji Katonaféle kánonok magyar fordításának s többrendbeli zsinati s konventi végzések érvényes statutumoknak gyüjteménye, amelyet Kiss Áron szatmári ref, egyházmegyei esperest ur szerkesztett és ad ki. Az egész gyüjtemény maholnap megjelenik s előfizetési ára 80 kr. magáé a kánonos füzeté 60 kr.

Mindkét müvet, mint tudományos tartalmu s maradandó értékü egyházirodalmi jelenséget őszinte örömmel üdvözöljük és ajánljuk. –

Kiváló örömmel vettük Fontainebleauból Sayous Eduard ur következő cimü kis müvét: Le regime synodal et la conscience protestante. Nagy 8r. 16 l. E füzetben a zsinat-presbyteri egyházalkotmányt s kormányformát mint a francia ref. egyház hagyományaival, korunknak s épen a francia értelmiségnek is szabadelvü törekvéseivel s a lelkiösmeret szabadságának érdekével egyezőt stb. buzgón és alaposan ajánlja szerző saját református honfiainak. Szerző is határozottan vallja az iskolákra nézve ezen alapelvet: „a protestántizmus valódi erejét minden időben s minden országban a protestáns iskolák alkotják."

Vettük Steinkopf stuttgardi kiadó könyvárus ur szivességéből a német protestáns egyházban nagyon elterjedt „Zweimalzwei und fünfzig biblische Geschichten, für Schulen und Familien" cimü könyvnek legujabb javitott kiadását is, amely 43 év ólta már a 231-dik kiadás, ami világosan mutatja, hogy mily nagy elterjedtsége lehet ezen könyvnek. Megrendelhető Calwban a Vereinsbuchhandlungnál vagy Stuttgardban Steinkopfnál; egy példány ára kötetlenül 35, kötve 50 pfennig; nagyobb menyiségben ólcsóbb. — Bennünket magyar protestánsokat is érdekelhet anyiban amenyiben az illetők láthatják, hogy mily szervezete és irálya van a német föld egyik legelterjedtebb bibliai történeti kézi könyvének.

Megjelent Ebrard nagyszerü Apologetikájának második kötete is, Gütersloh, Berstelmann. 1875. 8r. 12 és 568 lap. A hét kötet ára 16, 20 márk, tehát 8 frt 10 kr. o. ért. ágió nélkül. — E második kötet legnagyobb részét nyelvészeti, ethnographiai és mythologiai tanulmányok foglalják el, s ezeknek alapján bizonyittatik az be, hogy a keresztyénség alapja természet feletti isteni kijelentés. Vajha valamelyik tanár vagy lelkész ur szives közremüködése folytán minél előbb egy terjedelmesebb tanulmányt közölhetnénk Ebrard egész müve felett. Addig is azonban szabad legyen egypár szóval megjegyezni, hogy szerzőnek a magyar nyelv rokonsági viszonyaira vonatkozó adatai és nézetei, nem mondhatók tarthatóknak és sikerülteknek; ami különben, e nagyon sikamlós téren, csaknem közös sorsuk a külföldi tudósoknak.

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyrajzi szám: 114.429